

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav pro dějiny umění

Evgeniia Stupak

**Recepce Šalomounova chrámu na příkladech španělského El
Escorialu a Pražské invalidovny**

**Interpretations of Solomon's Temple presented on examples of
Spanish El Escorial and Prague Invalidovna**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Ing. Petr Macek Ph. D

Praha 2021

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Ing. Petru Mackovi Ph. D, který byl ochoten ujmout se vedení této bakalářské práce. Takže srdečně děkuji vedení Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial a Real Monasterio de San Lorenzo de El Escorial za jejich cenné rady a odbornou pomoc v mém výzkumu.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci s názvem „Recepce Šalomounova chrámu na příkladech španělského El Escorialu a Pražské invalidovny” zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26. července 2021 _____

Evgeniia Stupak

Bibliografická citace

Recepce Šalomounova chrámu na příkladech španělského El Escorialu a Pražské invalidovny. Bakalářská práce / Evgeniia Stupak, vedoucí práce: Ing. Petr Macek Ph.D. - Praha, 2021. S. 83.

Anotace

Šalomounův chrám je jedním z předmětů velkého zájmu řady badatelů z mnoha oborů. Už od středověku bylo mnoho snah rekonstruovat tuto významnou biblickou památku.

Tato práce popisuje několik již existujících a známých rekonstrukcí Prvního chrámu. Během 16. století se začaly objevovat jeho modely. Nejvýznamnější z nich byly dostupné i široké veřejnosti. Kromě architektonických modelů se potom začaly objevovat i stavby, které byly inspirované Šalomounovým chrámem.

Zřejmě nejvýznamnější stavbou je rezidence španělského krále Filipa II. El Escorial, která byla stavěna během druhé poloviny 16. století. Paralelně stavbě vznikala rozsáhlá studie od Juana Bautisty Villalpando, která byla financovaná samotným králem. Dílo španělského kněze povzbudilo novou vlnu zájmu o Šalomounovo dědictví.

Villalpandovy vynálezy a teorie rekonstrukci Jeruzalémského chrámu byly použité jako inspirační zdroje pro komplex El Escorialu. Což v souvislosti s řadou dalších detailů dává španělskému sídlu status “Rekonstrukce Šalomounova chrámu”.

Mimo španělský El Escorial je v poslední době i Pražská invalidovna spojována s dobovými rekonstrukcemi jeruzalémského chrámu. Cílem této bakalářské práce je hledat společné koncepty prvního jeruzalémského chrámu ve španělském El Escorialu a Pražské invalidovně.

Klíčová slova

Šalomounův chrám, El Escorial, Filip II, Juan Bautista Villalpando, Kilián Ignác Dientzenhofer, Habsburkové

Abstract

The Temple of Solomon is one of the objects of great interest to many researchers. We could find first reconstructions of this important biblical monument even in the Middle Ages.

This work describes several reconstructions of the First Temple, which are already well known to the society. Realizations of the 3D model began to appear actively during the 16th century. The most important of them were also open and available to the general public. In addition to architectural models, buildings inspired by Solomon's Temple began to appear.

Probably the most important building is the residence of King Philip II of Spain. El Escorial, which was built during the second half of the 16th century. An extensive study by Juan Bautista Villalpando, which was created for this construction, was financed by the king himself. The work of a Spanish priest encouraged a new wave of interest in Solomon's legacy.

Villalpando's research was used by Philip II. to build the new spanish king's residence El Escorial. Which, in connection with a number of other details, gives the Spanish headquarters the status of "Reconstruction of Solomon's Temple".

In addition to the Spanish El Escorial, the Prague Invalidovna has recently been associated with period reconstructions of the Jerusalem Temple. The aim of this bachelor's thesis is to find common concepts of the first Jerusalem temple in the Spanish El Escorial and the Prague Invalidovna.

Keywords

Temple of Solomon, El Escorial, Philip II, Juan Bautista Villalpando, Kilián Ignác Dientzenhofer, Habsburgs

Počet znaků (včetně mezer): 81 987

Obsah

Obsah	6
Úvod.....	7
1 Šalomounův chrám	9
1.1 Symbol Šalomounova chrámu.....	9
1.2 Architektura Prvního chrámu	11
1.3 Villalpando a Ezechielovo vysvětlení	13
1.4 Reakce a komentáře.....	20
2 El Escorial.....	28
2.1 El Escorial historie vzniku.....	28
2.2 El Escorial stavba	29
2.3 Italské impulzy	34
2.3.1 Michelangelo.....	34
2.3.2 Andrea Palladio.....	34
2.3.3 Francesco Paccioto.....	35
2.4 El Escorial - Šalomounův chrám	37
2.5 El Escorial - Šalomounův chrám - důkazy	42
2.6 Králové na fasádě kostela.....	45
2.7 Kult svatého Vavřince	47
2.8 Šíření slávy El Escorialu.....	52
3 Pražská Invalidovna	60
3.1 Paříž a Ludvík XIV.....	60
3.2 Dobové předlohy Pražské invalidovny.....	61
3.3 Filip II. a El Escorial.....	65
3.4 Pražská invalidovna - přehled.....	66
Závěr	69
Seznam literatury	73
Seznam obrázků	80

Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřená na význam Šalomounova chrámu v historii a na jeho plánované a provedené rekonstrukce. Nejdůležitější zde budou španělský El Escorial, ke kterému existuje velký počet prací a článků, které hovoří o napodobování Prvního Jeruzalémského chrámu a pražská Invalidovna, kde v průběhu provádějícího Stavebně historického průzkumu byly nalezeny původní plány, které mohou odkazovat na ideu rekonstrukce Šalomounova chrámu. Práce je rozdělena na tři základní části.

Na začátku práce se zaměřuji na podobu Prvního Jeruzalémského chrámu. Pro lepší chápání důležitosti Šalomounova chrámu je důležité se věnovat i symbolice chrámu v kontextu historie Jeruzaléma a židovského národa. Další kapitola je věnována architektuře Prvního chrámu, kde jsou uvedené základní informace, které nám pomohou při porovnání budoucích rekonstrukcí. Následující kapitola vypráví zejména o teoretických pokusech rekonstruovat Šalomounův chrám. Pro tuto práci byl, jako jeden z hlavních objektů, zvolen španělský El Escorial, proto je větší důraz kladen na výzkum této stavby. Nejdůležitějším badatelem a teoretikem El Escorialu byl Juan Bautista Villalpando,¹ jehož dílo bylo osobní objednávkou krále Filipa II. a je hlavním bodem zájmu o Šalomounův chrám. Villalpando se velice podrobně věnoval otázce rekonstrukcí Šalomounova chrámu a uvedl několik teorií, které byly založené na hlavních filozofických myšlenkách.² Hlavním zdrojem pro něj bylo Ezechielovo vidění, podle kterého pak byla tvořena Villalpandova rekonstrukce. Důležitou kapitolou v první části jsou reakce, které vznikly po publikování rozsáhlého studia Juana Bautisty. Kromě různých komentářů je v nich také uvedena kritika dalších badatelů, kteří viděli problém nejenom v samotné rekonstrukci, ale i ve zdrojích, ze kterých Villalpando čerpal. V kapitole je uvedeno i několik dalších rekonstrukcí, které vznikaly mezi 16. a 18. stoletím.

Druhá část této bakalářské práce se věnuje El Escorialu, souvislosti jeho vzniku a historii stavby. Filip II. financoval Villalpandovo bádání nejenom z akademického zájmu, ale i z praktického hlediska. Důvodem byla stavba nové rezidence španělského krále. Na základě osobního zájmů Filipa II. o postavu biblického krále (viz. v následujících kapitolách) bylo

¹Novarro (2015, 2016, 2017), Blanco (1984, 1995, 2002), Bustamante (1994), Checa Cremades (1989) a další.

²Morrison, 2008

rozhodnuto provést výzkum Šalomounova chrámu, jehož výsledky by se dalo aplikovat na El Escorialu. V dalších kapitolách je uveden průzkum důvodů a důkazů, proč je možné El Escorial nazývat novým Šalomounovým chrámem. Jedná ze samostatných kapitol se v detailu zabývá kultem svatého Vavřince, který je hlavním světcem komplexu. Následující část práce se zabývá otázkou šíření slávy El Escorialu v zahraničí. Tato kapitola je důležitá pro propojení s pražskou Invalidovnou a možnou inspirací i pro slavné dílo Ludvíka XIV.

Závěrečná část je věnována hlavně pražské Invalidovně. Jedním ze základních zdrojů inspirace pro Prahu je budova Invalidovny v Paříži, která udávala nový směr architektury veřejných institucí pro důstojníky. Pro lepší chápání východisek nejenom pražské Invalidovny, ale i díla Ludvíka XIV., je důležité zohlednit také vývoj špitálu jako instituce pro péči o chudé. Další kapitola je věnována možné inspiraci španělskou větví Habsburků v kontextu architektury. Součástí práce je historický popis pražské Invalidovny.

Dosažených výsledků bude využito v závěrečné kapitole práci.

1 Šalomounův chrám

1.1 Symbol Šalomounova chrámu

Vize Šalomounova chrámu byla známá již za vlády Davida.³ První chrám byl postaven na území Jeruzaléma, které dobyl Šalomounův otec král David, ale byl rozhodně menší než budoucí svatyně. Postavený chrám měl být schránkou pro jednu z nejdůležitějších relikvií židovského národu, Archu úmluvy, kterou během války s Pelištějci David získal zpět pro svůj národ.⁴ Díky Davidovi tak měl budoucí chrám pozemek a centrální relikvii, kolem které se mohlo nadále rozšiřovat centrum říše. Dalším logickým krokem by byla stavba chrámu jako symbolu dokončení budování impéria, ale podle rad proroka Nátana⁵ měl David tuto činnost přenechat svému synovi Šalomounovi.⁶ Stavbu svatyně započal Šalomoun hned po svém korunování a dokončil ji přibližně za 11 let. Podle moderních zdrojů byl chrám dostavěn v roce 961 př. n. l.⁷

Vybudování Šalomounova chrámu bylo absolutně novou kapitolou v historii židovského stavebnictví. Tato naprosto přelomová stavba byla od začátku plánována jako největší náboženské centrum. Chrám byl postaven na pro něj určeném místě.⁸ Celá stavba byla provedena v kameni.⁹

Uložení Archy úmluvy v Jeruzalémě Šalomoun dovršil dílo započaté jeho otcem a stvořil z hlavního města impéria svatou půdu, která nepatřila ani jednomu z izraelských národů a byla úplně samostatná.¹⁰ Dá se říci, že toto území soustřeďovalo náboženský život všech izraelských rodů kolem sebe. Chrám - schránka se nyní stal nejdůležitějším a téměř i jediným povoleným místem pro konání náboženských obřadů. V jiných chrámech náboženský kult měl být přerušen.

Během posledních let života Šalomouna a pak s nástupem jeho následovníků, autorita Jeruzalémského chrámu a města upadla. Joranem prováděné rekonstrukce ještě starších chrámů, jejichž hlavním cílem bylo zbavit město Jeruzalém jeho statusu a mnohé další války přivedly

³ <http://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/01.html>, vyhledáno 26.6.2020.

⁴ <http://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/07.html>, vyhledáno 26.6.2020.

⁵ Starozákonní prorok, cca 1000–950 př. n. l.

⁶ ibidem.

⁷ ibidem.

⁸ ibidem.

⁹ ibidem.

¹⁰ <http://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/08.html>, vyhledáno 26.6.2020.

Šalomounovo dědictví k úpadku. Situace se pak změnila v době vlády krále Chizkiáše¹¹, díky kterému se chrám stal vůbec jediným místem impéria, kde se mohly konat jakékoliv náboženské obřady v Izraeli a Judsku. Naprosto striktně bylo upevněno toto povolení jeho následovníkem Jošijášem. Ten zničil všechny další chrámy a oltáře a nechal jenom jediné svaté místo - Šalomounův chrám.¹²

Slavné dějiny Prvního Jeruzalémského chrámu skončily v roce 587 př. n. l., kdy novobabylonský král Nebukadnesar II.¹³ dobyl Jeruzalém a zničil Šalomounovo dědictví.¹⁴

Dobytí Jeruzaléma znamenalo pád celé epochy izraelských národů. Zboření chrámu a zotročení obyvatel ztělesňovalo Boží trest. Říkalo se, že Bůh opustil izraelský národ. Jenom neustálé sledování Božích zákonů, podle proroka Ezechiela, mohlo dát naději Židům pro návrat z exilu a obnovení jejich slavného chrámu.¹⁵

Druhý chrám byl postaven podle ediktu perského krále Kýra II.¹⁶, který nejen že daroval lidem svobodu, ale nařídil také postavit nový Šalomounův chrám.¹⁷ Návrat do původního stavu byl možný díky Zerubábelovi¹⁸ z Davidova rodu, který tuto rekonstrukci prováděl. V novém chrámu chyběla Archa úmluvy, zůstal v něm jenom kámen ze svatostánku, kde byla původně umístěna. Osud chrámu byl bolestný, během své existence byl mnohokrát znesvěcen a částečně zničen. Příchod Herodesa do Jeruzaléma se stal svým způsobem „zlatou dobou“ pro Chrám a chrámovou horu. Herodes¹⁹ se snažil získat přízeň židovského lidu, který jej neměl příliš v oblíbě, a napodobit slávu a majestátnost Šalomounova chrámu, což se mu úplně nepodařilo. Přesto se ale opíral o zachovalé pozůstatky Prvního chrámu a jeho chrám byl i přes řadu odlišností v podstatě první rekonstrukcí Šalomounova chrámu. Rekonstrukce byla zahájena v roce 19 př. n. l., ale finální práce pokračovaly až do roku 64 n. l.²⁰ Poslední komplex byl zničen římským vojevůdcem a

¹¹ 727 př.n.l. - 698 př.n.l., dvanáctý král samostatného Judského království.

¹² <http://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/09.html>, vyhledáno 26.6.2020.

¹³ Vládl v letech 605 až 562 př. n. l.

¹⁴ <http://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/10.html>, vyhledáno 10.7.2020.

¹⁵ ibidem.

¹⁶ Kýros II. Veliký byl zakladatelem perské říše, mezi 590 a 580 př. n. l. - 530 př. n. l.

¹⁷ <http://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/11.html>, vyhledáno 10.7.2020.

¹⁸ Vůdce izraelského lidu při návratu z babylonského zajetí.

¹⁹ Herodes Veliký, 73 př. n. l. - 4 př. n. l., byl králem Judeje.

²⁰ <http://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/15.html>, vyhledáno 24.7.2020.

budoucím císařem Titem²¹ v roce 70 n. l. Dodnes se zachoval jenom základ, vymezený terasovými zdmi. Jednou z nich je slavná Zeď nářků.²²

Na přelomu 16. a 17. století se Šalomounův chrám, stejně jako řada dalších významných míst historie jako třeba Babylonská věž, Noemova archa nebo Zahrada Eden, znovu dostal do zájmu badatelů.²³ Teologové, učenci a architekti začali znovu studovat Jeruzalémský chrám, ale tentokrát používali jako zdroj nejen Starý zákon a knihy Ezechiela, nyní byla cesta otevřena i pro židovské rabínské komentáře týkajících se Chrámu, které byly během středověku považované za heretické.²⁴

1.2 Architektura Prvního chrámu

Chrám byl orientovanou kamennou stavbou, která byla umístěna na Chrámové hoře.²⁵ Samotná stavba se skládala ze tří místností – nartexu, hlavní lodi a Nejsvětější svátosti²⁶ (místnost, kde se nacházely nejdůležitější relikvie).²⁷ Rekonstrukci jeho půdorysu je vidět na následujícím obrázku.

²¹ 39 - 81 n.l. římský císař z flaviovské dynastie.

²² Newman - Sivan, 2004, 243.

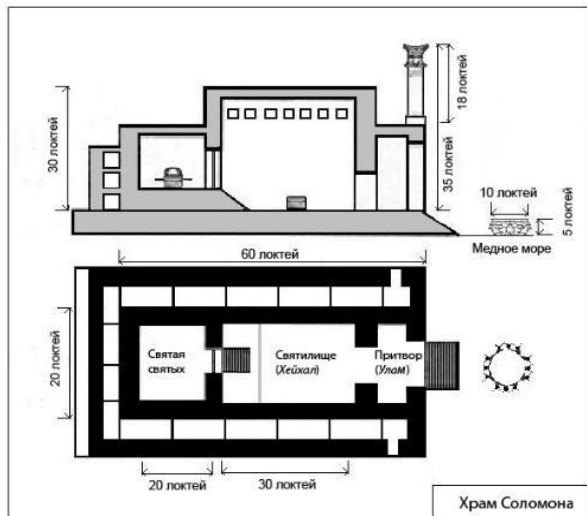
²³ Blanco, 2013, 78

²⁴ Blanco, 1995,41

²⁵ Hora Moria

²⁶ Nejsakralnější místo stanu setkávání a poté jeruzalémského chrámu, kde byly uchovávány Desatero. V judaismu nejsvětější svátost byla charakterizována jako místo, kde je fyzicky cítit přítomnost Boha.

²⁷ 1. kniha královská 6:5

Obr. 1 Rekonstrukce Šalomounova chrámu.

Nartex se nacházel ve východní části budovy. Tato místnost měla rozdělovat posvátnou a světskou úroveň, stejně jako později u raně křesťanských bazilik. Do nartexu se vstupovalo po schodech, umístěných po obou stranách vstupu, kde se nacházely dva měděné sloupy. V tomto prostoru nebyla žádná relikvie.²⁸

Za nartexem se nacházela hlavní loď neboli Hala. Hala byla centrální a největší místností v celém komplexu. Tady se konaly bohoslužby a jiné obřady. Středem této místnosti byla Mojžíšova Menora. Před vstupem do posledního prostoru – Nejsvětější svátosti, byl umístěn malý oltář. Hala sloužila nejen pro bohoslužby a shromáždění, jejími součástmi byly i další prostory, například místnost pro státní pokladnici s dary a kořisti nabytými během válek. Předpokládá se, že tam byly i prostory pro potravinovou rezervu, kdyby bylo město náhle okupováno. Určitě zde byla umístěna i královská vojenská výzbroj.²⁹

Poslední a nejdůležitější prostor se nazývá Nejsvětější svátost. V podstatě jí nemůžeme říkat samostatná místnost, byla spíš součástí Haly, která byla oddělena od hlavního prostoru oponou. Tato místnost byla provedena do tvaru čtverce. Zde byla umístěna jediná relikvie, pro kterou však byl postaven celý areál, a to byla Archa úmluvy. Prostor neměl ani jedno okno, v případě potřeby mohl být osvětlen svícem. Do Nejsvětější svátosti mohl vstupovat jenom velekněz

²⁸ Bažanov, 2018

²⁹ ibidem.

jednou za rok. Ani král neměl do tohoto prostoru povolení vstoupit.³⁰

Součástí areálu byl nejen chrámový komplex, ale i rozsáhlá zahrada. Dvůr byl místem, kde se každý člověk mohl v klidu modlit a přinášet oběti. Ve dvoře před nartexem se nacházel velký bronzový oltář, který mohl pro svou oběť použít kdokoliv.³¹

Šalomounův chrám byl nejen důležitým místem náboženského shromáždění, ale stal se i centrem kulturního života.³² Stavba chrámu spojila všechny izraelské kmeny a upevnila královskou vládu.³³ Šalomounovo dílo se stalo symbolem válek a královské moci. Chrám ztělesňoval Boží přítomnost a ochranu izraelského národa.³⁴ Dá se říci, že Šalomounův chrám symbolizoval současně královskou sílu a nebeskou /božskou ochranu.

Význam a podoba Šalomounova chrámu budil velký zájem v 16. století. Jedním z důležitých děl, které vzbudilo zvýšení zájem badatelů pro další výzkumy, bylo rozsáhlé dílo španělského jezuita Juana Bautisty Villalpanda. Podle osobního přání španělského krále Filipa II. Villalpando strávil velkou část života zkoumáním Šalomounova chrámu. Nabyté zkušenosti pak Filip II. používal jako jeden z inspiračních zdrojů pro El Escorialu.³⁵

1.3 Villalpando a Ezechiellovo vysvětlení

Chrám sám o sobě jako náboženská instituce hrál podstatnou roli v lidských životech. Chrám jako sloupová soustava držící architektonickou hmotu, se dá interpretovat v různých oblastech vědních oborů. Tuto strukturu lze například najít v moderních idiomech „*pillar of the society*”³⁶, „*the foundation of economic theory*”³⁷ a stejně také i ve složení DNA³⁸. V náboženství se také používá metafora sloupů – jsou to prorokové, evangelisti či Ježíš, kteří drží tu nejdůležitější hmotu, kterou je naše víra a v podstatě i celé náboženství (jen slovní vyjádření).³⁹

³⁰ ibidem.

³¹ 2. Paralipomenon 4:1

³² <https://viewer.rusneb.ru/ru/rsl01003987926?page=17&rotate=0&theme=black>, vyhledáno 30.6.2020.

³³ <https://www.vehi.net/istoriya/israil/flavii/drevnosti/07.html>, vyhledáno 26.6.2020.

³⁴ <https://viewer.rusneb.ru/ru/rsl01003987926?page=17&rotate=0&theme=black>, vyhledáno 30.6.2020.

³⁵ Morrison, 2008, 212

³⁶ Pilíř společnosti.

³⁷ Základ ekonomické teorie.

³⁸ Deoxyribonukleová kyselina.

³⁹ Gal. 2:9

Šalomounův chrám je ideální stavbou, jehož architekt, byl při stavbě veden samotným Bohem. Jinak se dá říci, že tato stavba je nebeským požehnáním sledujícím úmysl našeho Pána. Metaforicky je Chrám vyjádřením spirituální myšlenky převedené do reality. Chrám je alegorií Boží činnosti na Zemi a má být nejslavnější svatyní pro všechny věřící.⁴⁰

Ve 12. století francouzský logik Pierre Abélard říkal, že, „*Šalomounův chrám je Boží královský palác*“, tuto analogii našel v Janově zjevení.⁴¹ Chrám byl postaven v souladu s takzvanou “nebeskou sférou” nebo taky “světovou sférou”. Abelard transformoval tuto nebeskou a božskou harmonii v architekturu stavby. Pierre byl prvním středověkým scholastikem, který propojil architekturu Šalomouna, křesťanské představy o nebi a systém nebeské sféry.⁴²

Ve středověku se taky objevila myšlenka o propojení konceptu stvoření světa a budování Šalomounova chrámu. Bůh jako ideální architekt tvořil vesmír s použitím ideální architektonické symetrie a geometrie. Takovým způsobem byl stvořen spirituální chrám křesťanství. Chrám představoval celosvětovou církev, která byla vybudovaná Šalomounem pod kontrolou Boha.⁴³ Další stavbou, která byla ztotožňována s celosvětovou církví, byla bazilika sv. Petra, v níž ve 4. století Konstantin postavil uvnitř sloup, přivezený ze Svaté země. Říkalo se, že tento sloup je přímo z ruin Šalomounova chrámu.⁴⁴

Mnozí badatelé během času publikovali své osobní komentáře ohledně problematiky Šalomounova chrámu.⁴⁵ Ve svých pracích se oni snažili odpovědět na řadu základních otázek, například – „Jakou myšlenku vkládal ve stavbu sám král?“, „Jakou roli sehrál Chrám v historii Židů?“ nebo „Podle jakých pravidel byla stavba provedena?“ Nejdůležitější přínos v této oblasti patří Juanu Batistu Villalpandovi a jeho pětadvacetiletému studiu Chrámu. Kvalita ilustrací a pečlivé propracování pramenů vytvořilo z tohoto díla jedno z nejdůležitějších zdrojů informací o Šalomounově chrámu v období baroka.⁴⁶ Jeho práce se nemohla uskutečnit bez královské patronace. Villalpando pracoval pro španělský dvůr a jeho studium bylo pod osobní kontrolou

⁴⁰ Morrison, 2008, 205

⁴¹ ibidem., 204

⁴² von Simson, 1984, 38

⁴³ von Simson, 1984, 37

⁴⁴ Petrus Comestor, *Historia Scholastica*; Nicolaus de Lyra's *Postillae*; Maimonides' *Mishneh Torah*; Koberger's *Postillae* a další

⁴⁵ Bede's *On the Temple*; Petrus Comestor, *Historia Scholastica* a další

⁴⁶ Blanco, 2013, 78

krále Filipa II., který byl současně i objednavatelem tohoto studia.⁴⁷ Ve své knize (*Ezechieľovo vysvětlení/Ezechielem Explanationes*) Juan Batista představuje vlastní rekonstrukce Chrámu, které pak byly částečně použity pro projekt královského paláce El Escorial.⁴⁸

Původně mělo být *Ezechielem Explanationes* dílem Juana Batisty Villalpanda a španělského jezuita Jeronima Prada.⁴⁹ Ale Prado zemřel těsně před publikací první kapitoly a na větší části knihy Villalpando pracoval sám. První kapitola byla vydaná v roce 1596, kompletní dílo bylo publikováno roku 1604. Kniha je rozdělena na tři části: Chrátová architektura, Chrátové zázraky a Chrátový poklad. První část zahrnuje všechny pečlivě propracované chrátové míry. V tom, jak přesně Villalpando uvádí všechny rozměry, ho lze porovnat s Vitruviusem a jeho 10 knihami o architektuře. Juan Batista popisuje velikosti každé jednotlivé části Chrátu, které měl nastudované od proroka Ezechieľa.

Villalpando se ve svém díle drží konceptu, že Bůh stvořil tento Chrát skrze ruce člověka takzvaného „nebeského architekta“, jehož rozum a tělo byly nástrojem pro realizaci božského úmyslu. Chrát a každá z jeho součástí reprezentuje Boží milost a zastupuje Ekumenickou církev.

Během studia Šalomounova chrátu již zmíněný Vitruvius vytvořil své architektonické řády. Z výšky chrátových sloupů byly vypočítány další velikosti, které se nacházely ve vzájemně přesné harmonii a harmonii se všemi částmi chrátu.

Villalpando uvádí princip svaté architektury, kde ukazuje, jak se proporčně vztahují jednotlivé součásti mezi sebou a celkem. Jeho výpočet je uvedený v následujícím obrazi.

⁴⁷ Checa Cremades, 1989, 132

⁴⁸ Morrison, 2015, 204

⁴⁹ Agmon, 2018, 8

TOMI II- EXPLANATIONVM PARS II-
S Y M M E T R I A E
 ARCHITECTVRAE
 S A C R A E.

D I A M E T R I C O L U M N A R V M.

	DOMVS DOMINI.		A T R I O R V M.		DOMVS REGIAE.	
	Cubi.	Digni.	Cubi.	Digni.	Cubi.	Digni.
Primi ordinis	4½	100	2½	50	1½	25
Secundi.	2½	25	1½	37½	¾	12½
Tertij.	1½	60	¾	30	½	15

A L T I T V D O C O L U M N A R V M.

Primi ordinis	40	960	20	480	10	240
Secundi.	30	720	15	360	7½	180
Tertij.	24	576	12	288	6	144

T R A B E A T I O N V M A L T I T V D O.

Primi ordinis	10	240	5	120	2½	60
Secundi.	7½	180	3½	90	1¾	45
Tertij.	6	144	3	72	1½	36

O R D I N V M C E L S I T V D O.

Primi ordinis	50	1200	25	600	12½	300
Secundi.	37½	900	18½	450	9½	225
Tertij.	30	720	15	360	7½	180

P O D I O L I A L T I T V D O.

Secundi ord.	1½	30	¾	15	½	7½
Tertij.	1½	30	¾	15	½	7½

V N I V E R S A A L T I T V D O.

Domus Domini	Antones	Domus Regiae.
110	60	30
2880	1440	720

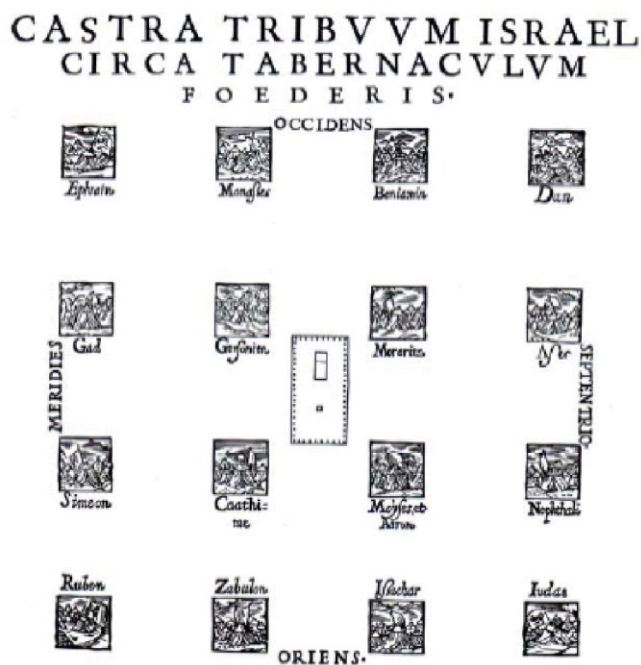
Obr. 2 Symetrie posvátné architektury

Harmonie se dodržovala nejen mezi velkými hmotami (stěny, šířky, výšky atd.), ale existovala i v detailech, třeba mezi součástmi kladí.

V další teorii Villalpando uvádí, že půdorys Šalomounova chrámu demonstruje mikrokosmos vesmíru. Pro něj je Chrám výtvar Boha, kterým chtěl ukázat princip pohybu planet a pevně stanovených hvězd. Pro potvrzení této teorie začal Villalpando zkoumat “stan setkávání” Mojžíše. Tento stan byl pak Villalpandem zahrnut do chrámového půdorysu a obklopen stany

izraelských kmenů.⁵⁰

Mojžíšův stan stál v centru a byl opevněn čtyřmi levitskými tábory (Árón, Kehat, Geršón a Merarí). Kolem nich byly umístěny stany dvanácti kmenů Izraele. Tento koncept měl zobrazovat plán Šalomounova chrámu, jehož podobu můžeme vidět na dalším obrázku.

Obr. 3 Uspořádání svatostánku Mojžíšovy

Umístění každého stanu zobrazovalo ideální koncept symetrie (jako odraz vyššího řádu), kterou Villalpando považoval za nejdůležitější.⁵¹ Toto schéma ukazovalo princip makrokosmu – mikrokosmu. Čtyři hlavní levitské stany⁵² reprezentovaly čtyři hlavní přírodní elementy⁵³, které

⁵⁰ Morrison, 2008, 208

⁵¹ Calvo López J.: *Sobre la proporción del orden en Juan Bautista Villalpando*; Lazure G.: «Un vehemente deseo de comprender la imagen de aquel famoso Templo se adueña de mí»: *Seeing and Understanding the Temple of Solomon according to Juan Bautista Villalpando S.J. (1605)*; Sainz Avia J.: «La arquitectura de Dios». *Reseña de Juan Bautista Villalpando, 'El tratado de la arquitectura perfecta en la última versión del profeta Ezequiel' y 'El Templo de Salomón: comentarios a la profecía de Ezequiel'* a další.

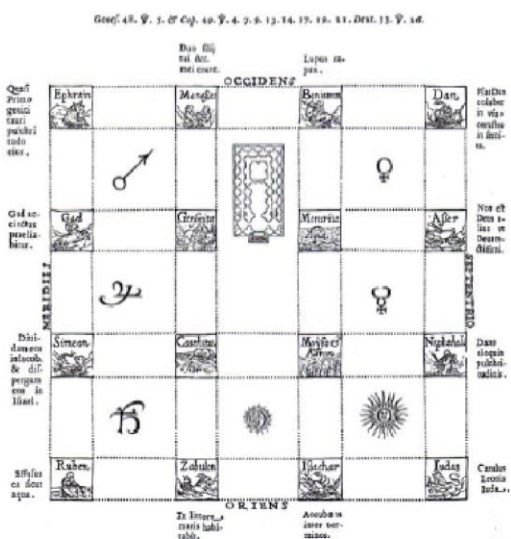
⁵² Árón, Kehat, Geršón a Merarí

⁵³ Voda, oheň, vzduch a země

dohromady tvořily lidský svět. Podle pravidel Ptolemaia⁵⁴ Juan Batista umístil planety a zvěrokruh do půdorysu Chrámu, čímž vytvořil další možnost rekonstrukce Šalomounova Chrámu.⁵⁵

E O R V N D E M C A S T R O R V M D I S P O S I T I O M V N D V M

referens, & Templum.

Obr. 4 Uspořádání nebeské pevnosti

Další z existujících konceptů by mohlo být tělo člověka tak zvaný „Homo bene figuratus“⁵⁶ tedy dobře stavěný člověk, podle kánonu. Je to model, který se používal i v době antiky samotným Vitruviem. Tento koncept je založený na přesně vypočítaných poměrech jednotlivých částí těla k celku. Princip dodržování proporcí u těla člověka má být využito podobně i v architektuře. Architekt má dodržovat proporční kánon stavby. Chrám by v takovém případě měl reprezentovat

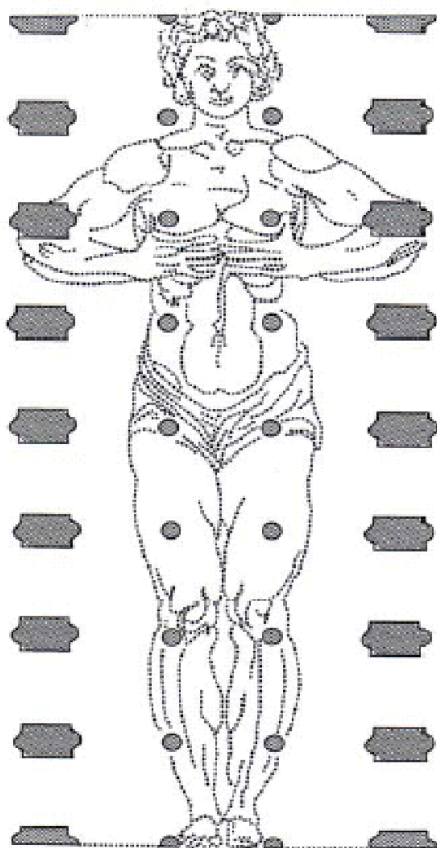
⁵⁴ Antický matematik, astronom, astrolog a geograf, který žil a pracoval v egyptské Alexandrii. Ptolemaios ve čtyřech knihách Tetrabiblosu zkoumal astrologii jako doplněk k astronomii, přičemž sledoval souvislost událostí na Zemi a jejich ovlivnění kosmickými tělesy. Údaje o jejich poloze mu poskytovala právě astronomie

⁵⁵ Villalpando/ Prado, 1604, 470

⁵⁶ Muž podle Vitruvia

tělo vesmírné církve, stany Levitů a všech kmenů Izraele by byly umístěny kolem alegorického chrámu - "člověka". Zobrazení tohoto principu se je vidět na následujícím obrázku.

SINGVLARVM
PORTICVVM, ET HV-
MANAE STATVRAE SIMILIS
DISTRIBVTIO.

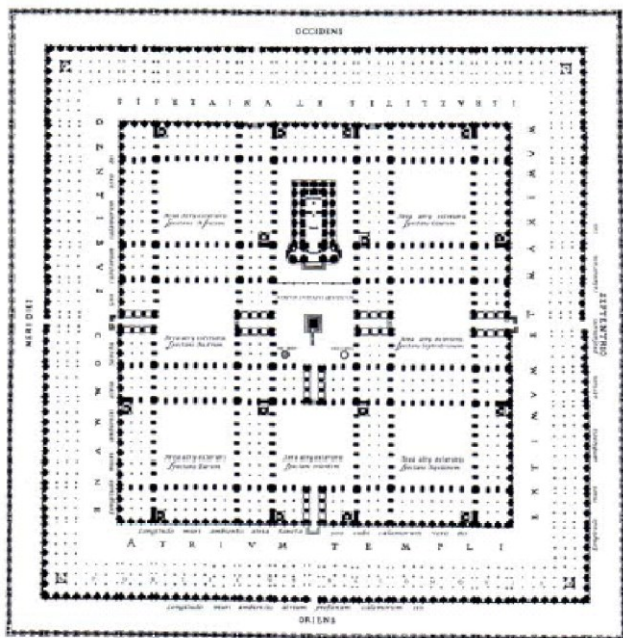

Obr. 5 Jednotná kolonáda a podobnosti s divizí lidského příběhu

Na posledním obrázku je zobrazeno úplně nové vidění a unikátní rekonstrukce Šalomounova chrámu. Tento koncept se stal nejpopulárnějším a nejvýznamnějším ze všech plánů, a neměl ani žádné předchozí analogie.⁵⁷ Celá ekumenická církev teď byla umístěna do jednoho jediného stanu, který byl umístěn v centru půdorysu. V tomto plánu se Juan Batista opíral o již existující středověkou představu vesmírné církve jako architektonické metafory a použil ji jako

⁵⁷ Morrison, 2008, 210

důkaz své teorie mikrokosmu – makrokosmu.⁵⁸ Později se přesně tento koncept stal základem pro královský palác El Escorial.⁵⁹

Obr. 6 Juan Bautista Villalpando: půdorys chrámu Šalomouna, kol. 1604

1.4 Reakce a komentáře

Po publikování knihy Villalpando získal jak podporu svých názorů, tak spolu s tím i velkou kritiku. Jeho vysvětlení vzbudilo hodně diskusí, z nichž vzešlo šest problematických bodů, kterým budeme věnovat větší pozornost. Za prvé se vyskytla otázka božského původu Chrámu, jestli je Bůh opravdovým stavitelem svatyně nebo není. Za druhé, rekonstrukce Villalpanda neměla žádnou historickou oporu. Chrám, jak jej navrhoval Villalpando byl příliš náročný pro možnou realizaci v 10. století př. n. l. a určitě nebyl proveden na základě klasických kanonů architektury. Za třetí, architektura Šalomounova chrámu nebyla vyvrcholením stavitelství a jeho styl byl překonán v následujících projektech, třeba rekonstrukcí Heroda, která byla větší a rozsáhlejší než jeho zničený předchůdce. Za čtvrté, Villalpandův výpočet biblického měření, posvátného lokte,

⁵⁸ Villalpando/ Prado, 1604

⁵⁹ Taylor, 1969

bylo špatné a výsledkem bylo, že jeho plán přesahoval chrám na hoře Morion⁶⁰. Za páté, Villalpandovi chyběly židovské zdroje, třeba Tora a spisy Maimonides⁶¹. Navíc Ezechiellovo vidění se odlišovalo od reálného chrámu⁶².⁶³ Poslední poznámka vyvolala největší reakci, výsledkem byly nové rekonstrukce, které se opíraly o knihu Ezechiela, Knihu králů a Toru. Část z nich byla provedena jako modely menšího formátu a ostatní bohužel nebyly ani publikovány.

Jinak prvním kritikem Villalpanda byl jezuita Benito Arias Montano, jehož chrámové rekonstrukce byly publikovány v *Antwerp Polyglot* v roce 1572 ještě předtím, než Villalpando začal pracovat na svém díle.⁶⁴ Montano se opíral o Knihu králů. Benito obvinil Villalpanda z kacířství za jeho novátorské myšlenky, včetně použití knihy proroka Ezechiela. Komentáře díla byly nejenom kritické, někteří autoři myšlenky Juana Babtisty podporovali. První komentář *Annales Sacri* od Agostina Torielliho, byl publikován v roce 1610 v Miláně, poté byl během následujících 50 let vydán znovu šestkrát ve Frankfurtu, Antverpách a Kolíně. Louise Cappel vytvořil svoji vlastní studii Chrámu, do jehož abstraktu vložil Villalpandovo *Ezechielem Explanationes*, a publikoval ji v *Biblia Sacra Polyglottain* od Briana Waltona v roce 1657, tato studie jím pak byla přepracována a publikována v *Critici Sacri* roku 1660. Díky Nicolausi Goldmannovi a jeho knize *Architectura Sacra* z roku 1665 se s prací Juana Babtisty seznámilo celé Německo. V díle *Entwurff einer Historischen Architectur* zahrnul Fischer von Erlach rekonstrukci Villalpanda a seznámil Vídeň s jeho viděním.⁶⁵

Claude Perrault⁶⁶ jako odpověď na Villalpandovo dílo publikoval *The Code of Maimonides, the Mishneh Torah* v roce 1678 se svým viděním Šalomounova chrámu. Dalším komentářem je *Mishnah sive Legum Mischnicarum liber qui inscribitur Ordo Scoru* z roku 1702 od Hebraista Constantina L'Empereur'a.⁶⁷

⁶⁰ Svatá hora

⁶¹ *Igeret ha-šmad* (Dopis o pronásledování); Komentáře k Babylonskému talmudu a k Jeruzalémskému talmudu; *Igeret Tejman* (Dopis do Jemenu); Komentář k Mišně; *More nevuchim* (Průvodce zbloudilých) a další.

⁶² V knize Ezechiela chám je podrobně popsán v kapitolách 40-43.

⁶³ Blanco, 1995,47

⁶⁴ Morrison, 2013b, 3

⁶⁵ ibidem, 2

⁶⁶ 1613 - 1688. Francouzský architekt, teoretik umění, překladatel a lékař, jeden z prvních členů Francouzské akademie věd

⁶⁷ Curl, 1991, 89

Zájem o Chrám nebyl jenom teoretický. Mnozí architekti vyráběli své vlastní modely mezi 16. a 17. stoletím a ukazovali je obecnstvu. Mezi nimi existovaly dva, které vzbudily největší pozornost veřejnosti - model Jacoba Judaha Leon (Templo), vystavený v Londýně od roku 1675, a model Gerharda Schotta.⁶⁸ Scott ve svém modelu využil Villalpandovy principy symetrií⁶⁹; Leon vycházel ze židovských posvátných textů, které byly ukázkou nesymetrického zobrazení Chrámu.⁷⁰ Oba modely byly obrovské a výstavy se těšily velkého zájmu veřejnosti.

Obr. 7 Jacob Judah Leon: rekonstrukce chrámu Šalomouna,, 1665

Judah Leon v roce 1642 dokončil svůj model a vydal španělský *Retrato del Templo de Selomoh a Afbeeldinghe van den Tempel Salomonis* v holandštině, později přeložený do francouzštiny. Do druhého vydání Leon zapracoval nově i křesťanský a židovský pohled a to skrze dvě básně, první od I. D. Bruneho, který prý byl křesťanským básníkem a druhou od židovského autora Johana de Brunesa Elderského.⁷¹ Leonovy knihy, byly ještě během jeho života přeloženy do holandštiny, španělštiny, francouzštiny, němčiny, hebrejštiny, latiny a angličtiny.

⁶⁸ Výstava, která byla připravena rabínem Jacobem Judahem Leonem z Amsterdamu, probíhala mezi lety 1675 a 1680, a podruhé se v Londýně objevil jeho Templo v roce 1778. Druhá výstava probíhala mezi lety 1724 a 1731 a zveřejnila lidem model, objednaný Gerhardem Schottem z Hamburku.

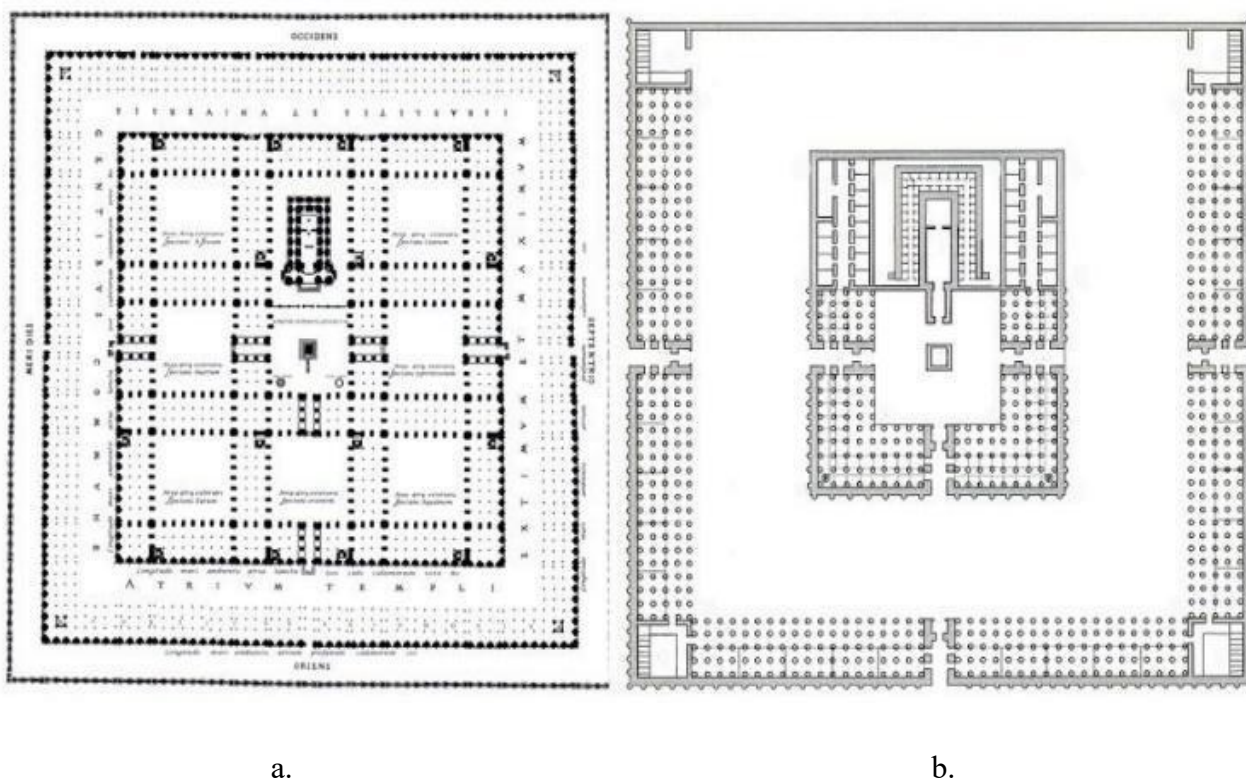
⁶⁹ Shane, 1983, 149

⁷⁰ Morrison, 2013b, 7

⁷¹ Morrison, 2013a, 3.

Leonova výstava měla úspěch nejenom u laické veřejnosti, velký zájem o model měl i královský dvůr a vědecká komunita.

Leon zamítnul knihu Ezechiela jako zdroj pro zkoumání Šalomounova chrámu a místo něj čerpal z *Antiquitates Judaicae* a *Bellum Judaicum*, *Knihy kronik*, *Knihy králů* a z *Midot*⁷². Jacob prohlašoval, že Chrám nelze posuzovat v kontextu křesťanství, ale pouze z pohledu judaismu. Přestože Chrám byl postaven podle architektonických pravidel, Leon tvrdil, že Villalpandovo dílo je více zaměřené na teologii, než na architekturu.⁷³ Leon chápal Chrám jako místo postavené člověkem pro oslovení Boha, a ne, že Bůh rukou člověka postavil tuto stavbu, jak ve své knize tvrdí Villalpando. Přesto jejich půdorysy vypadají velice podobně. To znamená, že Villalpando do značné míry ovlivnil Leona.⁷⁴ Bohužel Leonův model se nedochoval, v současné době máme jenom jeho skici.

Obr. 8a Juan Bautista Villalpando: půdorys chrámu Šalomouna, kol. 1604

⁷² Shane, 1983, 148.

⁷³ Morrison 2013b, 6.

⁷⁴ ibidem.

Obr 8b Isaac Newton: půdorys chrámu Šalomouna, kol. 1690

Nevíme, kdo byl autorem druhého modelu, ale víme, že byl udělán pro radního města Hamburk Gerarda Schotta v roce 1690. Ten pak prodal model panu Conu Combrechtovi z Anglie, ale není známo, ve kterém roce. Combrecht Con se snažil najít v Londýně nového zákazníka. Říkalo se, že o model měl osobní zájem král Jiří I., ale k prodeji nedošlo. Krátce po tom, co se model dostal do Londýna, tak byl představen publiku.⁷⁵ Výstava měla u návštěvníků obrovský úspěch. Později byla rekonstrukce vrácena zpátky do Hamburku, kde měl možnost vidět mistrovské dílo každý. Výstava se konala každý den od 11 do 15 hodin v dlouhé místnosti opery v Hamburku. Tento model chrámu je příkladem dokonalé architektonické symetrie, zhotovený z vykládaného dřeva s použitím zlata, stříbra a drahokamů a ve světě neexistuje žádná jeho kopie.

Obr. 9 Tessa Morrison: model rekonstrukce Šalomounova chrámu od Gerhald Schotta, kolem roku 2013

V roce 1727 se v novinách objevila informace, že král Jiří II. koupil slavnou hamburskou rekonstrukci Šalomounova chrámu. To nebyla pravda, přestože byl model opravdu vystaven ve veřejné dražbě až do roku 1732, kdy ho koupil Fridrich August I. Saský.⁷⁶ Během dalších let Schottův model Chrámu ještě několikrát změnil majitele. Oproti předchozímu Leonovu dílu tento model existuje dodnes. Je umístěn v městském muzeu v Hamburku.

Šalomounův chrám byl bezesporu významným objektem zájmu. Jak už bylo řečeno, existovalo velké množství badatelů, kteří se snažili přiblížit se ke skutečnému tvaru a vytvořit ideální rekonstrukci Prvního Jeruzalémského chrámu. Každá rekonstrukce je unikátní i tím, že

⁷⁵ *ibidem.*, 7.

⁷⁶ Korey, 2010, 35.

mnozí autoři se buď nechávali ovlivňovat a inspirovat svými současníky, nebo čerpali ze stejných zdrojů. Existuje ovšem velice zásadní problém, který propojuje všechny rekonstrukce mezi sebou, a tím je měření. Každý z navrhovatelů se snažil najít svoji odpověď na otázku, jaké jsou rozměry a podle čeho se má měřit. Badatel, kterému náleží jedno z nejpodrobnějších zkoumání této otázky, je Isaac Newton.

Těžko říct, kdy začal Newtonův zájem o Šalamounův chrám. Na počátku 18. století se Jeruzalémský chrám, jako řada dalších židovských legendárních památek, začal dostávat do většího zájmu společnosti a tento fakt mohl ovlivnit i Newtona. Další možností jsou již zmíněné rekonstrukce Chrámu, které byly v různých letech vystavovány veřejnosti v Londýně. Model Leona byl vystavován ve Velké Británii v období, kdy se Newton pravděpodobně začal zajímat o Chrám, což ho mohlo i zásadním způsobem ovlivnit.⁷⁷ Na počátku 18. století se do Londýna dostala i rekonstrukce od *Gerhald Schotta*, která byla podle Newtona velice vzdálená od skutečnosti. Schottův model byl postaven podle plánu Villalpanda, který Isaac Newton ve svých nepublikovaných rukopisech jak chválil, tak i kritizoval. Newton tvrdil, že Villalpando je určitě jeden z nejúspěšnějších teoretiků v otázce Šalomounova chrámu, ale jeho rekonstrukce je spíše fantazií bez smyslu.⁷⁸ Poukázal na to, že ačkoli hlavním zdrojem Španěla byla Kniha Ezechiela, jeho mřížkový plán odporoval některým hlavním rysům, které Ezechiel popisoval. Na druhou stranu Newton rozhodně souhlasil s racionálními a teologickými základy Villalpanda, které představovaly Chrám jako mikrokosmos makrokosmu.⁷⁹

Newtonova studia proroctví začala kolem roku 1670.⁸⁰ Centrem jeho zájmu byla proroctví od Ezechiela, Daniela a Kniha zjevení. Oproti svým předchůdcům se zabýval nejen čistě Šalomounovým chrámem, ale i jeho následujícím životem – chrámem Zarubábela a Heroda, což mu pomohlo vytvořit svou vlastní rekonstrukci Prvního chrámu. Mezi lety 1670 a 1690 se Newton aktivně zabýval Knihou zjevení. Výsledkem jeho bádání bylo pojednání o velikostech Chrámu, které čerpal i z mnoha dalších zdrojů, například od pohanských básníků Hecataeusa, Maimonidesa a Phila.⁸¹ Jednou z nejpodstatnějších otázek byla specifická hebrejská míra hebrejský loket, podle

⁷⁷ Morrison, 2013a, 8

⁷⁸ Stukeley, 1936, 18

⁷⁹ Morrison, 2013a, 8

⁸⁰ *ibidem.*, 9

⁸¹ Newton, uprostřed 80. let 17. století.

kterého bylo popisováno měření samostatného celku i jednotlivých detailů. Newton zkoumal řadu dalších studií (Vitruvia, Villalpanda, Johna Greavesa), aby našel odpověď na věčné tajemství – čemu se rovná hebrejské měření. Výsledek Newtonova bádání je založen na sloučení mnohých již dobře známých měř – arabské, řecké, římské, egyptské apod. Podle jeho zkoumání se jeden hebrejský loket rovná 2,068 anglických stop. Výpočet biblické míry dal Isaacovi prostor pro jeho vlastní novou architektonickou rekonstrukci Šalomounova chrámu.⁸²

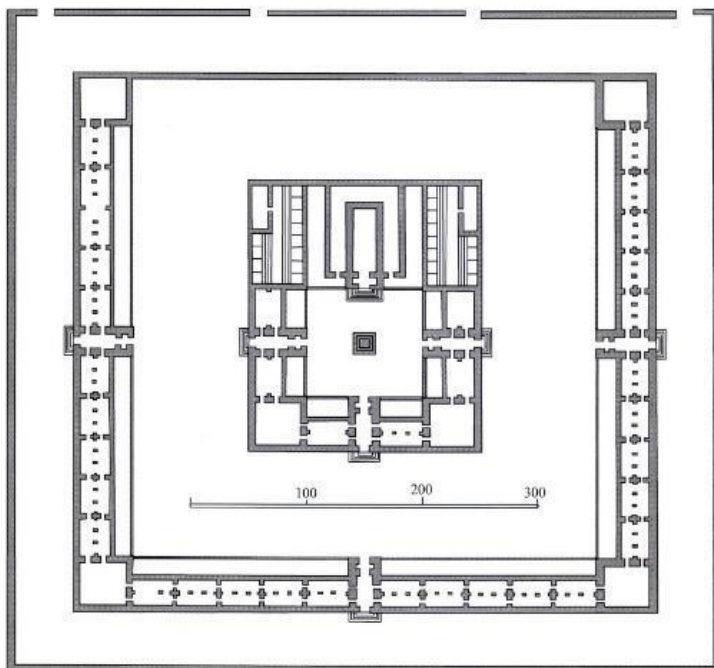
Výsledkem Newtonova teoretického bádání je rozsáhlé *dílo Prolegomena ad Lexici Propretici partem Secundam: De Forma Sanctuary Judaici*, kde se pokouší odhalit architekturu Šalomounova chrámu a matematicky zdůvodňuje plán Ezechiela. Další prací o Šalomounově chrámu je *The Chronology of Ancient Kingdoms Amended*, která byla publikována až po smrti Newtona v roce 1728.⁸³

Rekonstrukce Šalomounova chrámu od Isaaca Newtona, stejně jako jeho teoretická bádání, nikdy nebyla publikována. Lépe řečeno, jeho rekonstrukce je spíše zaměřená na chrám Ezechiela, jehož vidění nevypráví ani o Šalomounově chrámu, ani o Zerubábelově ani o Herodově. Představa Newtona byla založena na propojení mnohých historických zdrojů, a to jak starých, tak i moderních, a na dokonalém chápání Vitruvia.⁸⁴ Níže jsou uvedené ilustrace rekonstrukce z kroniky (1728) a model vytvořený na univerzitě v Newcastlu, který čerpá z *Prolegomena ad Lexici Propretici partem Secundam: De Forma Sanctuary Judaici*.

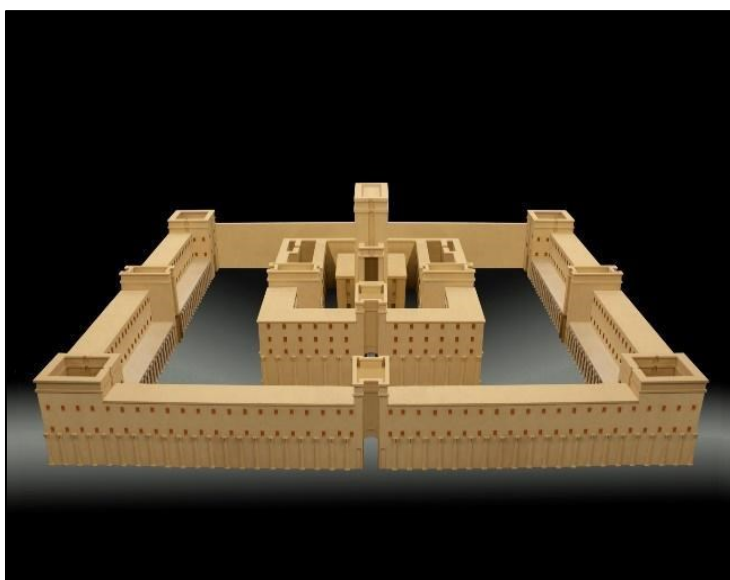
⁸² Morrison, 2011, 63 – 72

⁸³ Morrison, 2013a, 1

⁸⁴ Morrison, 2013b, 15

Obr. 10 Isaac Newton: půdorys Chrámu, 1728

*Obr. 11 Architektonický model Newtonova chrámu Šalamouna, jak je popsán v Babson Ms
434⁸⁵*

⁸⁵ Model má 2,2 m² a byl postaven ve škole architektury a strojírenství, University of Newcastle, Austrálie v roce 2011

2 El Escorial

2.1 El Escorial historie vzniku

El Escorial je jednou z největších staveb, které byly inspirované Šalomounovým chrámem. Ale pro Filipa II. nikdy nebylo stěžejním záměrem slepě napodobovat architekturu starozákonní památky. Před španělským králem stál úkol vytvořit důstojné sídlo a pohřebiště pro jeho dynastii.⁸⁶

Ještě před tím, než se Filip II. stal králem, hodně cestoval nejen po Habsburské říši. Tyto cesty formovaly vkus mladého prince. Kromě toho se Filip II. seznámil s mnohými umělci, kteří pak buď pracovali pro něj, nebo obdrželi mnoho zakázek pro El Escorial a další důležité španělské komplexy.⁸⁷ Jedním z přínosů bylo setkání s Tizianem, který namaloval jeden z nejznámějších královských portrétů a pak aktivně dodával další portréty pro rezidenci. Italský pobyt tak vytvořil základ pro budoucí podobu El Escorialu.⁸⁸

Neméně důležitou kapitolou pro budoucí stavbu je pobyt v Nizozemsku. V Bruselu se Filip II. seznámil s Anthonisem Morem, který se potom stal dvorním portrétistou.⁸⁹ V Nizozemsku, hlavně v Bruselu, byla zahájena aktivní propaganda, která ztotožňovala Filipa II. s králem Šalomounem.⁹⁰

Historik Joseph Peréz mluví o králi Filipovi II. jako o jedné z nejinteligentnějších osobností své doby. Filip II. uměl řecky a latinsky, měl znalosti v takových oborech jako jsou matematika, geografie a architektura.

El Escorial měl jako rezidence a instituce množství funkcí. Jedna z nejzákladnějších byla oslavení říšské dynastie. Už Karel V. si přál postavit nové pohřebiště pro královskou rodinu, takže před Filipem II. stál úkol postavit nové mauzoleum pro Habsburky.⁹¹ Další funkcí je funkce náboženská. Na území Španělska měl vzniknout veliký chrám správného Boha – Ježíše Krista.⁹²

⁸⁶ Blanco, 1995, 60

⁸⁷ Checa Cremades, 1989, 132

⁸⁸ Martínez, 2016, 1

⁸⁹ Checa Cremades, 1989, 122

⁹⁰ Blanco, 1995, 55

⁹¹ García, 1994, 26

⁹² Blanco. 2013

Náboženská situace na pyrenejském poloostrově nebyla jednoduchá. Stále existovaly silné umělecké islámské proudy, které byly aktivně potlačovány. Filip II. měl jako pravý katolík postavit rozsáhlý Boží dům, aby ukázal, že na toto území konečně přišel pravý Bůh.⁹³ Důležitou funkcí byla i úcta k Svatému Vavřincovi, díky kterému se podle legendy podařilo zvítězit u San Quintín.⁹⁴ Výstavbou El Escorialu Filip II. vyřešil všechny existující požadavky. Nový komplex se stal letní královskou rezidencí a zároveň loveckým zámekem. Pozemek pro budoucí stavbu se hledal poměrně dlouho, hlavním konkurentem bylo město Toledo.⁹⁵ Hlavní požadavky pro stavební místo byly: dobrá dostupnost z hlavního města, klima (ochrana před Madridským horkem) a obranné benefity (obklopující les a hory za areálem).⁹⁶ Nakonec zvítězila vesnice Escorial, která maximálně vyhovovala všem požadavkům, a navíc zde byl dobrý systém podzemních vod, což bylo velice důležité pro stavbu a existenci paláce.⁹⁷

2.2 El Escorial stavba

Král Filip II. byl hluboce věřícím člověkem, a proto se během celého válečného tažení modlil k Bohu, ať se jim daří na poli.⁹⁸ Vítězství se odehrálo 10. srpna 1557, což je svátek svatého Vavřince. Filip II. nemohl ignorovat takové znamení, proto se rozhodl postavit velký klášter jako poctu mučedníkovi.⁹⁹

Půdorys El Escorialu je tvořen čtvercem, který je vnitřně rozdělen na další skupinu čtverců, které vytváří řadu nádvoří (královské nádvoří (1), nádvoří masek (2), nádvoří evangelistů (3) a nádvoří krále (4)). Prostor areálu je sestaven ze tří částí. V jižní části komplexu jsou umístěné prostory kláštera. Severní část El Escorialu je reprezentativní. Tam byl umístěn palác pro návštěvníky, ve kterém byly později vybudovány pokoje Bourbonů. Dnes je součástí severního křídla i škola pojmenovaná po Alfonsi XII. Na místě "rukojeti" Vavřincového roštu, ve středu areálu, se nacházejí královské pokoje tak zvaná Casa Real, které navazují na baziliku di San Lorenzo. Pokoj Filipa II. byl propojen s královským oratoriem v chrámu. Takto těsné spojení

⁹³ Kubler, 1982, 43

⁹⁴ Blanco, 2015, 101

⁹⁵ Sigüenza, 2010, 14

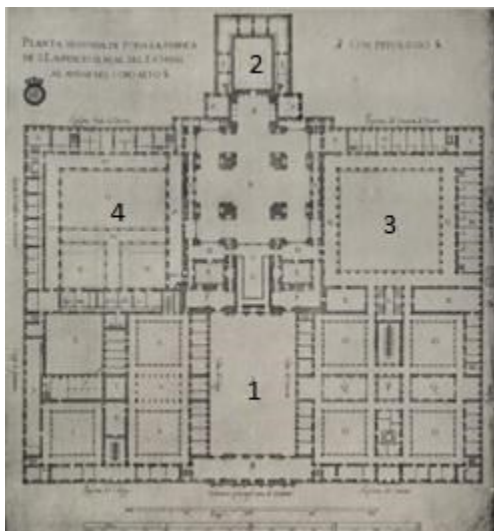
⁹⁶ Navarro - Balboa, 2014,3

⁹⁷ ibidem.

⁹⁸ Kubler, 1982, 42

⁹⁹ Sigüenza, 2010, 10

sakrálního objektu a královských prostor bylo nejen z praktických důvodů, ale zároveň se tím upozorňovalo i na spojení Koruny a církve, což bylo jednou ze základních myšlenek areálu. Pod bazilikou se nachází královský panteon, část z něj je umístěna i v části klášteru. Pod klášterními prostory byly pohřbeni infanti Španělska a Bourbonů.

Obr. 11 Juan de Herrera: půdorys El Escorialu, kol 1570

Hlavní vstup se nachází v západní části komplexu. Kromě hlavního vstupu na ose jsou umístěné 2 dalších vstupy (levý vede do prostoru školy Alfonse XII, pravý vede do klášterní části). Hlavní vstupní brána tvořena jako chrámové průčelí s minimálním použitím dekorativních prvků (výjimky jsou socha sv. Vavřince, rošt sv. Vavřince a znak Španělská) Skládá se ze dvou částí, která jsou dělená širokou římsou. Spodní část je sedmiosová a dělená vysokým řádem. Horní část představená jednoduchým štítem s jehlany. Do pavilion nad hlavním vstupem je umístěna knihovna, do které se dá dostat přes boční vstup v královském nádvoří.

Předpoklady pro založení Monasterio de San Lorenzo del Escorial ¹⁰⁰ musíme hledat v nekončících válkách mezi Francií a Španělskem. ¹⁰¹ V tomto případě nás zajímá konkrétní bitva u San Quintín z roku 1557. Vítězství u města San Quintín se stalo prvním v kariéře mladého krále. Filip II. věděl o síle francouzské Koruny a o strategické převaze, což logicky mohlo vést k jeho

¹⁰⁰ Klášter a královské sídlo svatého Vavřince v El Escorialu.

¹⁰¹ Sigüenza, 2010, 10

neúspěchu. Ale díky talentu a činnosti vévody Savojského, a v neposlední řadě díky pomoci Anglie, tato bitva skončila vítězstvím španělského impéria.¹⁰²

Ambice mladého krále byly grandiozní. Filip II. chtěl postavit ideální chrám rovnající se Šalomounovu dílu.¹⁰³ Idea napodobit Biblický chrám vznikla ještě před bitvou u Saint Quitína, kdy se budoucí král začal seznamovat se Šalomounovým chrámem. Začal zakoupením odborné literatury, třeba *Le Livre des Merveilles du Mond* od Jeana de Mandeville z roku 1356. V roce 1541 pokračoval ve svém studiu prostřednictvím slovníku *Slovarivm scilicet latinis vocabvlis in ordinem alphabeticum digestis respondent graeca & hebraica*, kde se dozvěděl základní pojmy v hebrejštině. Pak následovala další díla, díky kterým si Filip II. rozšiřoval své znalosti o Chrámu.¹⁰⁴ Díky tomu byl Filip II. schopen osobně odborně komentovat a kontrolovat práce provádějících umělců při stavbě El Escorialu.¹⁰⁵

V roce 1559 Filip II. našel architekta vyhovujícího jeho požadavkům, který byl schopen udělat klasickou stavbu s náboženskou skromností a zároveň s ambicí barokní velkoleposti, protože se jednalo nejenom o Boží dům, ale i o dům pro panovníka.

Prvním architektem El Escorialu se stal Juan Bautista de Toledo. Král doporučil Toledovi najít ideální harmonii a splnit veškeré funkce, potřebné u tolik důležitého areálu.¹⁰⁶ Důvěra Filipa II. se zakládala na předchozích pracích tohoto architekta na dvoře místokrále z Neapole. Kromě toho se věřilo, že Toledo asistoval Michelangelovi u stavby baziliky sv. Petra.¹⁰⁷

V roce 1561 byl Filipovi II. představen první plán budoucího komplexu.¹⁰⁸ Španělský král, jak už bylo řečeno, byl velice vzdělaným mužem a ve všech okruzích svého zájmu se snažil být na odborné úrovni. V oboru architektury byl Filip dokonalým znalcem *De Architectura* od Vitruvia, což pokládal za jeden z nejdůležitějších bodů, o které se měl El Escorial opírat.¹⁰⁹ První plán král posoudil osobně, podle jeho komentářů měla být provedena oprava a vytvořen další

¹⁰² Fernández Álvarez, 1998, 766

¹⁰³ ibidem., 16

¹⁰⁴ Blanco, 2005, 3

¹⁰⁵ Sigüenza, 2010, 187

¹⁰⁶ Navarro - Balboa, 2017, 2

¹⁰⁷ Blanco, 2015, 90

¹⁰⁸ García, 1993, 41

¹⁰⁹ Blanco, 2013, 156

projekční plán. Druhý plán byl představen veřejnosti v dubnu roku 1562.¹¹⁰ Tento projekt byl poslán milánskému inženýrovi Francescu Pacciotovi, který měl plán posoudit.¹¹¹ Paccioto nakonec zkritizoval skoro každý detail z Toledova návrhu.¹¹² Jeho rady a komentáře byly důležité, ale Filip II. nechtěl slepě věřit a následovat myšlenky tohoto Itala. Na základě předchozích projektů a hodnocení Francesca Pacciotiho byla v roce 1563 vytvořena finální plán budoucího komplexu.¹¹³

Tato představa byla velice odlišná od platereského stylu, který „vládnul“ ve Španělsku během 15. a 16. století. Totální odlišnost od starého umění byla jedním z důležitých bodů pro Filipa, který chtěl vytvořit moderní budovu a přílišnou zdobnost a ornamenty považoval za barbarské.¹¹⁴ Moderní styl v jeho očích představovala antika, jejímž rodištěm byla bezesporu Itálie. Žádná jiná země nedisponovala potřebným „materiálem“ pro španělskou korunu, proto její umělci stáli v čele stavby a poradenské komise.¹¹⁵

Finální plán byl tvořen v podobě roste svatého Vavřince (jako symbol jeho martyria), uprostřed které stála bazilika. Stavba byla zahájena 23. dubna 1563.¹¹⁶ V následujícím roce Filip II. rozhodl o dvojnásobném zvýšení počtu mnichů bydlících v klášteře.¹¹⁷ Jeho rozhodnutí znamenalo další změnu v projektu, protože původní budova neměla tolik místa k dispozici. Toledo navrhnul přidat patro v západním křídle, což znamenalo, že hlavní fasáda baziliky bude skrytá za klášterní zdí. Král tento návrh schválil.¹¹⁸

Juan Bautista de Toledo zemřel v roce 1567, ale stavba pokračovala dál. Architektem, který nahradil Toleda, byl zvolen jeho asistent Juan de Herrera. Herrera dokončoval hlavní fasádu, královský dvůr a baziliku.¹¹⁹

Bazilika sv. Vavřince byla nepochybně velice těžkým úkolem pro plánování. Chrám stál v samém centru areálu a měl být opravdu mistrovským dílem. Bazilika měla být nejenom

¹¹⁰ Lane, 1907, 61

¹¹¹ Arcaute, 1936, 148

¹¹² Blanco, 2002, 376 - 379

¹¹³ Blanco, 2013, 66

¹¹⁴ García Fernández, 2002, 371.

¹¹⁵ Kubler, 1982, 44

¹¹⁶ Sigüenza, 2010, 189

¹¹⁷ Sánchez, 1995, 309

¹¹⁸ Blanco, 2013, 84

¹¹⁹ García, 2001, 496

poděkováním a oslavením Boha a svatého Vavřince, ale měla se stát i pohřebištěm španělských králů. Filip II. cítil velkou zodpovědnost za podobu hlavního chrámu, proto neustále konzultoval všechny plány s italskými architekty.¹²⁰ Posledním poradcem se stal Jacopo Barozzi da Vignola, který přepracoval plán podle své vize. Vignolova představa se nakonec královi nelíbila a na doporučení Herrery, aby důvěřoval svým architektům, Filip nechal realizovat původní plán.¹²¹ Budova baziliky byla postavená na podzim roku 1584, ale práce v interiéru pokračovala přibližně dalších 10 let.¹²²

Nakonec se stal El Escorial velkolepým, ale finančně náročným projektem. Celkem bylo za výstavbu komplexu, výzdoby interiérů a umělecká díla, vytvořená speciálně pro něj, utraceno 6,2 milionů dukátů.¹²³

V té době Španělsko zažívalo těžké časy. Velká krize, která nastala v roce 1575, kladla otázky, jestli je možné utrácet tak velkou částku na výstavbu královské rezidence a zda by nebylo lepší věnovat tyto peníze někam jinam. El Escorialský mnich José de Sigüenza, od kterého pochází kronika o rozsáhlé stavbě, se věnoval i otázce nespokojenosti občanů. Ve svém díle píše, že mnozí občané vidí, že v El Escorialu skončily jejich peníze a poplatky, ale zapomínají, že tak rozsáhlá výstavba vytváří i velké množství pracovních míst. Každý, kdo pracoval na stavbě, dostával dostatečné množství peněz nejenom pro sebe, ale i pro celou svou rodinu. Obrovské množství lidí ze sebe vydalo maximum a vytvořilo velkolepý a rozsáhlý areál, který se stal místem odpočinku španělských králů. Konečně panovníci získali důstojné místo a nemuseli být nadále pohřbíváni mezi Góty a Araby.

V roce 1595 byla dokončena a vysvěcena bazilika, což znamenalo finále stavby, v níž v roce 1588 její stavebník, Filip II. španělský, naposledy vydechl.¹²⁴

¹²⁰ Kubler, 1982, 46

¹²¹ Gómez-Moreno, 1994, 122

¹²² García, 1993, 131

¹²³ Lopez, 1998, 672

¹²⁴ Sigüenza, 2010, 192

2.3 Italské impulzy

Hlavní architekti El Escorialu pocházeli ze Španělska, ale pro dokonalý výsledek Filip II. konzultoval všechny návrhy s řadou dalších zahraničních umělců. Někteří z nich byli pozváni přímo na stavbu, některým byly jenom posílány komentáře k zaslaným návrhům. Královi záleželo na vybudování světově nejvelkolepějšího komplexu, proto občas i on zamítal návrhy významných tvůrců, jestliže podle něho nedosahovaly té nejvyšší úrovně.¹²⁵ Každý komentář nebo návrh procházel přes něj a nic se nesmělo měnit bez královského souhlasu. Výsledkem tak pečlivého přístupu je mistrovské dílo, jehož sláva se rozšířila po celém světě.

2.3.1 Michelangelo

V roce 1560 se kardinál Granvelle z Arrasu, který byl poradcem ještě za vlády Karla V., obrátil dopisem na Filipa II. s doporučením sehnat do stavebního týmu Michelangela, kterému v té době bylo kolem 85 let. Granvelle tvrdil, že mistr s radostí vyprojektuje luxusní náhrobek pro krále a mnohé jiné věci podle potřeby, ale že by mu měl Filip II. napsat osobně.¹²⁶ Neexistuje žádné svědectví, že král dal na toto doporučení.

Existuje Michelangelův projekt tabernákula, který později realizoval v roce 1574 sochař, pocházející ze Sicílie, Giacomo del Duca.¹²⁷ S největší pravděpodobností se na projektu baziliky, kde začal pracovat až na počátku roku 1579, podíleli spolu. Ještě před zahájením stavby v roce 1578 španělský posel v Římě poslal královi skici aktuálního stavu projektu tabernákula a předpokládaný model, jak by monument měl vypadat po dovršení prací. Filip II. pečlivě prostudoval návrhy, ale odmítnul projekt, neboť tabernákl neměl potřebné vlastnosti pro El Escorial.¹²⁸

2.3.2 Andrea Palladio

Bazilika a texty o ní nám umožňují provést rekonstrukci ztraceného stylu Andrea Palladia, který se v roce 1566 stal členem Florentine Accademia del Disegno. Jeho návrhy mohly být použity španělskými architekty a není jisté, že uvedené prvky navrhnul Palladio osobně, nebo zda

¹²⁵ Lane, 1907, 8

¹²⁶ Kubler, 1982, 42

¹²⁷ ibidem.

¹²⁸ ibidem., 43

byly jenom ovlivněny Quattro libri¹²⁹ po roce 1570 a vytvořeny někým jiným.¹³⁰ Na bazilice v El Escorialu je možné vidět další prvky, které mohou být propojené s činností Andrea Palladia:

1. SOTACORO¹³¹ má podobu se SALA TETRASTILA¹³² od Palladia v podobě plánu a struktury.

2. Hlavní loď a svatostánek napodobují architekturu římských lázní, s termálními okny pod kulatými prostory, které můžeme najít v Palladiově studiu antických římských budov.

3. Praxe, která byla zavedená v El Escorialu v roce 1576, a to hrubé opracování kamene v lomu, které mělo být napodobováním římské a biblické praxe, popsal Palladio v QUATRO LIBRI, ale v jiném kontextu.¹³³

2.3.3 Francesco Paccioto

V roce 1561 král Filip II. pozval na stavbu jako konzultanta italského vojenského inženýra Francesca Pacciota. Později Paccioto tvrdil, že od roku 1562 osobně pracoval na vzhledu baziliky podle královského přání.¹³⁴

Francesco Paccioto zaujal Filipa II. díky svým pracím pro rodinu Farnese. Pro ni v roce 1558 navrhnul Cittadellu v Piacenze. Na jejich žádost také změnil Vignolovy návrhy pro pětiúhelníkový palác v Caprarole.¹³⁵

Nakonec, když se v roce 1572 Vignola zabýval návrhy pro baziliku v El Escorialu, obracel se na předchozí práce Pacciota a následně se ještě dlouho setkával s jeho kritikou.

V roce 1558 Filip II. požádal, aby ho Paccioto doprovázel do nížin (Low Countries¹³⁶), kde Francesco zůstal do roku 1559 a získal titul Cavaliere. V Bruselu se v té době hodně diskutovalo o stavbě vhodného paláce pro monarchii a soud, co by odpovídalo kvalitám francouzského zámku

¹²⁹ Sigüenza, 2010, 439

¹³⁰ Kubler, 1982, 51

¹³¹ Část chrámu pod chórem

¹³² Má tvar a strukturu palladiánské tetrastylové místnosti. Předsíň vedla do vstupní haly, která sloužila i jako hlavní loď pro obecnostvo.

¹³³ Kubler, 1982, 53

¹³⁴ Ortega Vidal (1999), Rivera Blanco (1984), Bustamante García (1994)

¹³⁵ Kubler, 1982, 53

¹³⁶ Nizozemí

Chambord. Ale po příchodu Pacciota byl zvolen projekt, který měl napodobovat již nedostavěnou Cittadellu v Piacenze. Francesco pak psal Ottaviu Farnesovi, že král hluboce ocenil tento návrh a přeje si, aby ho na jaře doprovázel do Španělska. Královský doprovod do Španělska byl však odložen až na rok 1561 kvůli Pacciotovým službám u Emmanuela Philberta Savojského, pro kterého měl v Nice postavit fortifikace. Na tomto projektu pak Francesco pracoval větší část svého života, s výjimkou španělské cesty v letech 1561-62.¹³⁷ Kvůli Emmanuelu Savojskému Paccioto vynechal 1. fázi plánování El Escorialu během roku 1561, ale našel si čas, aby zkritizoval druhý návrh baziliky od Juana Bautisty de Toledo. V roce 1562 Filip II. požádal Pacciota, aby mu připravil návrhy a také jeho vlastní kresby, které Filip viděl v únoru 1563 spolu s Pacciotovou nemilosrdnou kritikou na projekci kostela od Toledo.¹³⁸

Kritický komentář od Pacciota ohledně práce Juana Bautisty de Toledo na celém projektu obsahoval body:¹³⁹

1. V půdorysu kostela udělal Toledo velké množství chyb, a celkově musí být půdorys předělán. Styl, který zvolil ve svém návrhu Toledo, neodpovídá kánonům vysoké/řádové architektury. Jako základní tvar by bylo lepší použít čtverec, jak to měli rádi Řekové, což by symbolizovalo estetickou krásu. Tudíž považoval celkovou konstrukci za nechutnou a tvrdil, že není možné postavit kostel podle tohoto návrhu, aby ve výsledku nebyl ošklivý.

2. Paccioto nebyl spokojen s velikostmi pilířů a jejich umístěním, a tvrdil, že nebudou moci držet klenby a střechu.

3. Toledo chtěl udělat kostel bez soklu, což Paccioto komentoval dalším způsobem: „*Mám to říct ještě jednou, žádný kostel nemůže existovat bez soklu.*“¹⁴⁰

4. Některé pokoje mohou být tmavé, což je absurdní řešení v zemi, kde neustále svítí slunce.

¹³⁷ Blanco, 2013, 68

¹³⁸ Kubler, 1982, 47 - 49

¹³⁹ Ruiz de Arcaute, 1936, 147-149

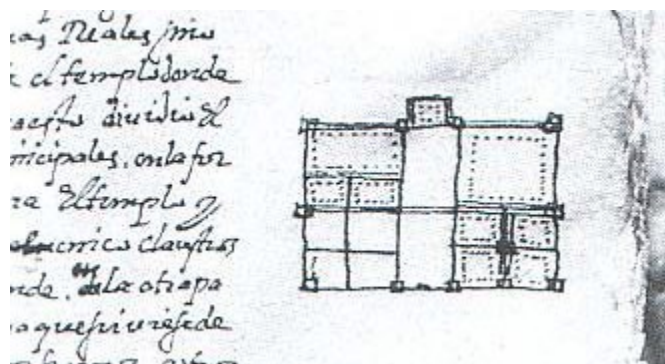
¹⁴⁰ Kubler, 1982, 49

5. Pacciotovi se nelíbilo, že vstup z královské části paláce do kláštera má být tak dlouhý a má mít tolik zákrutů.

Král doporučil Toledovi opravit jeho projekt tak, jak chce Paccioto, pokud je to možné. Nemusí ale slepě podléhat kritice a pokud nelze uskutečnit všechny návrhy Pacciota, Juan Bautista je může klidně ignorovat. Filip II. se ještě obracel na Pacciota, aby mu poslal svůj opravený půdorys.¹⁴¹

Pro Filipa II. byl Francesco Paccioto důležitým poradcem.¹⁴² Jeho zkušenosti a předchozí práce pro italskou šlechtu a rodinu Farnese vytvořily dobrý základ pro důvěru španělského dvora. Ale bez ohledu na jeho předchozí úspěchy, nebyl jeho názor brán jako nejdůležitější. Paccioto se stal jedním z mnoha expertů, které král Filip II. přizval ke stavbě svého paláce.¹⁴³

Dnes existující bazilika nemá skoro nic společného s tím, co původně plánoval Juan de Toledo.¹⁴⁴ Po velice negativním komentáři jeho návrhu od Francesca Pacciota, prošel plán významnými změnami. Za autora současné baziliky je dnes považován Juan de Herrera.¹⁴⁵

Obr. 12 Jose de Sigüenza, plan Monasterio del Escorial, kol 1600

2.4 El Escorial - Šalomounův chrám

El Escorial byl již od začátku plánován jako osmý div světa. V roce 1598 Paolo Morgiri Milanesi uvádí, že tak velkolepá stavba nebyla vytvořena ani v minulosti, ani v současnosti, a proto

¹⁴¹ Lane, 1907, 114

¹⁴² Blanco, 2002, 378

¹⁴³ ibidem., 380

¹⁴⁴ ibidem., 375

¹⁴⁵ Bustamante, 1994, 640

o něm můžeme mluvit jako o pravém osmém divu světa a porovnat ho s tím velikým chrámem, který byl postaven Šalomounem.¹⁴⁶

Základ pro porovnání El Escorialu se Šalomounovým chrámem musíme hledat v samotné osobnosti krále Filipa II. Doba před zahájením stavby kláštera nám ukazuje Filipa II. jako nového Šalomouna, syna jiného slavného krále Karla V., který byl porovnáván s králem Davidem.¹⁴⁷ Stejně jako David předal Karel V. vůli a návrh pro budoucí mauzoleum svému synovi a následovníkovi Filipovi II.¹⁴⁸ Sám budoucí král viděl v Šalomounovi své alter ego.¹⁴⁹

Postava Šalomouna byla důležitou součástí náboženské propagandy v Nizozemsku, kde mladý princ Filip II. strávil část svého života.¹⁵⁰

Jedním z nejdůležitějších symbolických zobrazení Filipa II. jako Šalomouna, je obraz od Lucasa d'Heere z roku 1559, s motivem toho, jak královna ze Sáby navštívila Šalomouna v katedrále Saint-Baafs v Gentu.¹⁵¹ Šalomoun má podobu Filipa II., ale jistým důkazem, že je to biblický král, je jeho trůn. Bílý trůn ze slonoviny, se zlatem a dvěma lvy po obou stranách na loketních opěrkách. Postava královny je alegorií na Nizozemsko.

¹⁴⁶ Novarro/Balboa, 2018, 2

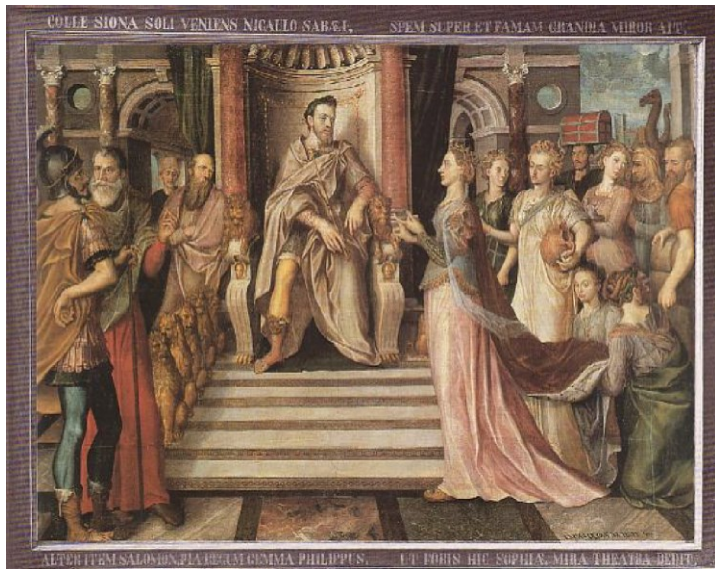
¹⁴⁷ Calvete de Estrella, 1930, 137

¹⁴⁸ Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, vitrina 13.

¹⁴⁹ Kubler, 1982, 76

¹⁵⁰ Blanco, 2005, 5

¹⁵¹ *ibidem.*, 10

Obr. 13 Lucas de Heere: *La Reina de Saba visita al Rey Salomón*, 1559

Dne 25. července 1554 Karel V. jmenoval Filipa II. králem Jeruzaléma.¹⁵² Což se stalo dalším důkazem podobnosti španělského a biblického krále. Nové království bylo dárkem ke druhé svatbě Filipa II. s Marií Tudorovnou. Převzetí Jeruzalémského království ještě více podpořilo ideu srovnávání Filipa II. a krále Šalomouna. V kostele Jana Křtitele v Goudě existuje vitráž z roku 1557, kde jsou alegoricky vyobrazeni Filip II. a Maria Tudorovna.¹⁵³ V horní části je zobrazeno zasvěcení Šalomounova chrámu, uprostřed je Poslední večeře s Filipem II. a Marií Tudorovnou.

¹⁵² Jeruzalém se stal částí španělského království v 18. století.

¹⁵³ Blanco, 2002, 381

Obr. 14 Vitraž poslední večeře s Filipem II. a Marií Tudor, 1557. Gauda, kostel sv. Jana Křitele

V okolí španělského krále byli i další lidé, kteří ho porovnávali s významnou biblickou postavou. Například v roce 1582 editor Juan Gracián věnoval španělské vydání Vitruvia Filipovi II. se slovy: „Komu ještě lze dát knihu o architektuře, jestli ne druhému Šalomounovi a princovi architektů?“¹⁵⁴

Ideu použít Šalomounův chrám jako předlohu pro El Escorial, slyšel Filip II. od Françoise Richardota¹⁵⁵ v katedrále sv. Guduly v Bruselu.¹⁵⁶ Richardot doporučil Filipovi II. nejen použít První Jeruzalémský chrám jako základ pro své budoucí sídlo, ale také investovat do něj všechno své bohatství a sílu, aby tak zrekonstruoval ruiny pravdivé a opravdové církve, což by znamenalo

¹⁵⁴ Blanco, 2000, 454

¹⁵⁵ 1507-1574. Francouzsko-burgundský katolický teolog a kazatel; pochází z řádu augustiniánů.

¹⁵⁶ Frères, 1866, 190

obnovení kultu a katolického vyznání jako jediného náboženství, což bylo narušeno reformacemi.¹⁵⁷

V roce 1598 Fray¹⁵⁸ Alfonso de Cabrera nechal po smrti krále sepsat pohřební kázání, kde celou dobu srovnával Filipa II. s biblickým králem. Podle něj byl celý život Filipa II. naprosto v souladu s náboženstvím, tudíž si zaslouží být nazýván druhým Šalomounem. Neméně důležité bylo, že život dvou Habsburků byl podobný životu judských králů, kdy veliký syn následuje neméně velikého otce. Končí své kázání slovy, že Filip II. byl natolik podobný Šalomounovi, že Bůh si ho vyvolil, aby pro něj postavil El Escorial, stejně jako tomu bylo v Jeruzalému.¹⁵⁹

Ztotožňování Filipa II. s králem Šalomounem se objevovalo i během náboženských válek Španělska s protestantskými zeměmi, ale již v jiném kontextu.¹⁶⁰ Hendrick Goltzius¹⁶¹, asistent rytce Felipa Galleho, vytvořil v poslední čtvrtině 16. století rytinu se zajímavou alegorií inkvizice. Šalomoun je zobrazen jako krutý panovník – Filip II., který je obklopen špatnými a nemilosrdnými poradci a falešnou matkou (Ecclesií). Před ním leží na zemi mrtvé dítě a na rozdíl od biblické legendy zde Šalomoun rozřezává živé dítě (je alegorií Krista) na polovinu. Dítě zobrazuje všechny oběti inkvizice, které byly stejně jako Kristus umučeny.¹⁶²

Šíření světové představy El Escorialu jako rekonstrukce Šalomounova chrámu bylo nejvíc možné díky knize Villalpanda, kde on jasně porovnává tyto významné stavby. Villalpando začíná diskuzí, El Escorial je novým Šalomounovým chrámem „, ale jistě existovali lidé, kteří s touto představou nesouhlasili a tvrdili, že Filip II. si chce přisvojit slávu biblického krále a že o podobě El Escorialu slavnému chrámu z minulosti nemá důkazy. Reakcí na tento názor byla díla dalších badatelů, kteří věřili, že uvedené stavby lze porovnávat.

Jedním z dalších zástupců teorie, že El Escorial je dobovou rekonstrukcí Šalomounova chrámu, je třetí klášterní knihovník Fray Sigüenza. Ve svém nejvýznamějším díle José de Sigüenza věnoval celou kapitolu Filipovi II., kde uvádí důvody, proč bychom ho mohli považovat za

¹⁵⁷ Blanco, 2005, 9

¹⁵⁸ Mních.

¹⁵⁹ Blanco, 2000, 458

¹⁶⁰ Blanco 2005, 10

¹⁶¹ 1558 -1617

¹⁶² Catálogo de la exposición Kettens en Papen onder Filips II en el Catharijneconvent, s. 109, Utrecht, 1986.

druhého Šalomouna. El Escorial je jako symbol náboženské jednoty na území Španělska symbolicky srovnáván s Jeruzalémským chrámem, který taky sjednotil všechny izraelská kolena. Podle toho je nový král novým Šalomounem. Do nejsvětějšího chrámu Filip II., stejně jako před ním Šalomoun, investoval všechno své bohatství a duši.

V roce 1587 matematik a spisovatel Diego Pérez de Mesa z Málagy rozšířil knihu významných a památných objektů Španělska, od astronoma Pedra de Mediny ze Seville, kam umístil nejenom El Escorial jako takový, ale i jednu z prvních zmínek jeho paralely se Šalomounovým chrámem.¹⁶³

2.5 El Escorial - Šalomounův chrám - důkazy

Šalomounův chrám byl projektem Boha, a tím pádem každá další budova, která napodobovala Šalomounovo dílo, měla částečně božské požehnání. Villalpando věřil, že podle studia Šalomounova chrámu se dá najít nebeský řád, jediný pravý, který byl stvořen Bohem.¹⁶⁴ Přínosem renesance bylo tvoření nových rekonstrukcí Chrámu, za použití pouze teoretických znalostí, bez možnosti vykopávek.¹⁶⁵

Ve středověku byly zájmy badatelů koncentrovány na Noemovu archu, rekonstrukce Šalomounova chrámu se tak dostala do většího zájmu v době renesance.¹⁶⁶ Což neznámá, že ve středověku nelze najít odkazy na rekonstrukce Chrámu. Proporce Šalomounova chrámu již byly použity i v praktickém smyslu. Požehnaný chrám byl ideálním prototypem pro všechny další sakrální stavby. Tolik významné stavby jako Hagia Sofía, Saint-Denis a Sixtinská kaple nesou odkazy Šalomounova chrámu.¹⁶⁷

Největším problémem pro rekonstrukci pravého Božského chrámu byla existence několika velkých chrámů národa izraelského. První byl chrám Šalomouna, u kterého známe jenom rozměry interiérů. Druhý je popsán Ezechielem v jeho proroctví, jako symbol odpuštění pro židy, kteří zapomněli na Boha. U něj máme více popisů, ale svým charakterem (areál byl ve tvaru čtverce) se

¹⁶³ Blanco, 2000, 455

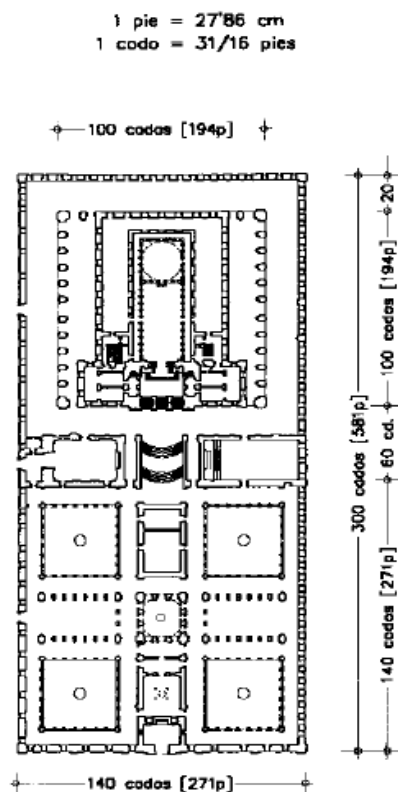
¹⁶⁴ Morrison, 2008, 205

¹⁶⁵ Blanco, 1996, 5

¹⁶⁶ Blanco, 2013, 67

¹⁶⁷ Battisti 1990, 68

liší od Prvního. Třetí chrám postavený Herodesem měl být na původním místě Šalomounova chrámu, se zachováním jeho rozměrů.¹⁶⁸ Tady taky známe více rozměrů, než u Šalomounova chrámu. Podoba a rozměry byly částečně stejné jako u Šalomounovy stavby. Chrám měl podobu obráceného písmena “T“. Byl umístěn ve čtverci, obklopeném velkým obdélníkem. Rekonstrukce Herodova chrámu můžete vidět na dalším obrázku.¹⁶⁹ V případě tohoto chrámu je pro náboženský svět důležité, že existoval v době Ježíše Krista. Hra s velikostmi se ve středověku řešila jednoduše - finální verze byla propojením všech informací, takže rekonstrukce byla tvořena z mixu všech tří chrámů.¹⁷⁰ V době renesance se tomu věnovala větší pozornost a snažili se rozdělit a vyčlenit ze všeho napsaného ten pravý chrám, darovaný Bohem našemu světu.¹⁷¹

Obr. 15 Juan Rafael de la Cuadra Blanco: Rekonstrukce chrámu Herodesa, 1996

¹⁶⁸ Blanco, 2013, 82

¹⁶⁹ Blanco, 1996, 5

¹⁷⁰ Sigüenza, 2010. 298

¹⁷¹ Blanco, 1996, 7

Pro architektury 16. století, ovlivněné platonickými principy, by dokumenty o stavbě Jeruzalémského chrámu mohly být zdrojem pro objevování tajemství harmonie vesmíru. Bohužel ale byl právě problém se zdroji, neboť Šalomounův chrám bylo možné zkoumat pouze za pomoci textů Bible, která neposkytovala žádné detailní informace. Jinak existovaly další zdroje, napsané hebraisty a židovskými filology, které Tridentem nebyly dovolené. Jednalo se například o hebrejský Talmud¹⁷², komentáře k Bibli a historické prameny judaismu 1. století, jako je Flavius Josephus^{173, 174}.

Nejdůležitější částí Šalomounova chrámu byla Sancta Sactorium¹⁷⁵ ve tvaru čtverce, s poměry 20×20×20 loktů. V El Escorialu takovým poměrům odpovídá Královský Pantheon, dříve bývalá pohřební kaple, ale bez hrobů, neboť ty tam byly umístěvané až od počátku 17. století.¹⁷⁶ Po položení základního rysu kláštera, byly vypracovány rozměry interiéru baziliky, což bylo 100×100 loktů, odpovídající velikosti Svatyně Šalomouna, Ezechiela a Heroda. Ale později Herrera změnil půdorys na latinský kříž, který byl podle Tridentu víc vyhovující.¹⁷⁷

Během srovnání půdorysů chrámu Heroda a El Escorialu najdeme několik shodných detailů. Společné detaily jsou třeba velké atrium, patia, která byla používána jako kuchyně, nemocnice atd. Původně měl klášter El Escoriala stejně umístěnou věž jako Herodův chrám.¹⁷⁸

Během hledání podobností mezi Šalomounovým chrámem a El Escorialem, uvádí doktor architektury *Juan Rafael de la Cuadra Blanco* mimořádnou podobnost jižní části kláštera s Druhým chrámem Jeruzaléma, který král Herodes postavil v 1. století př. n. l. na místě, kde stával zničený Šalomounův chrám. Architektonická schémata („Universal Trace“) jsou prakticky totožná: čtyři servisní terasy ve tvaru kříže, kde žili kněží, jsou od většího nádvoří odděleny schodištěm. Původně plánované umístění věží odpovídalo Jeruzalémskému chrámu počtem a

¹⁷² Je soupis rabínských diskusí týkajících se židovského zákona, etiky.

¹⁷³ cca 37–100 n. l. - židovský kněz, učenec a historik. Autor děl „Židovská válka“ a „Židovské starožitnosti“

¹⁷⁴ Blanco, 2005, 12

¹⁷⁵ Nejsvětější svátost

¹⁷⁶ Blanco, 2013, 71

¹⁷⁷ Blanco, 1996, 9

¹⁷⁸ ididem, 5

pozicemi. Po smrti Toleda Juan de Herrera zjednodušil původní věžová schémata a přidal knihovnu nad hlavní vstup.¹⁷⁹

Pozice „Rukojeti roštu“ mohla být inspirována palácem, umístěným za chrámem Ezechiela, jehož funkcí bylo chránit Sancta Sanctorum.¹⁸⁰

2.6 Králové na fasádě kostela

Jak už jsem zmiňovala v předchozí kapitole, El Escorial díky svému zasvěcení a vzniku nese symboly nebo atributy svatého Vavřince. Kromě atributu roštu v půdorysu komplexu nese chrám i různé ozdobné detaily, odkazující na Šalomounův chrám nebo judaismus. Pro vnější výzdobu hlavního sakrálního prostoru nebyly zvoleny postavy lokálních nebo říšských světců, jak bychom mohli očekávat, ale jsou tam umístěny postavy ze Starého zákona.

Portikus fasády hlavního vstupu kostela san Lorenza je dekorován šesti sochami, zobrazujícími židovské krále. Korpus soch je vyhotoven z granitu, jejich hlavy a ruce jsou z mramoru. Stejně byla vyplněna socha svatého Vavřince před vstupem na nádvoří. Autorem všech soch je Juan Bautista Monegro.¹⁸¹

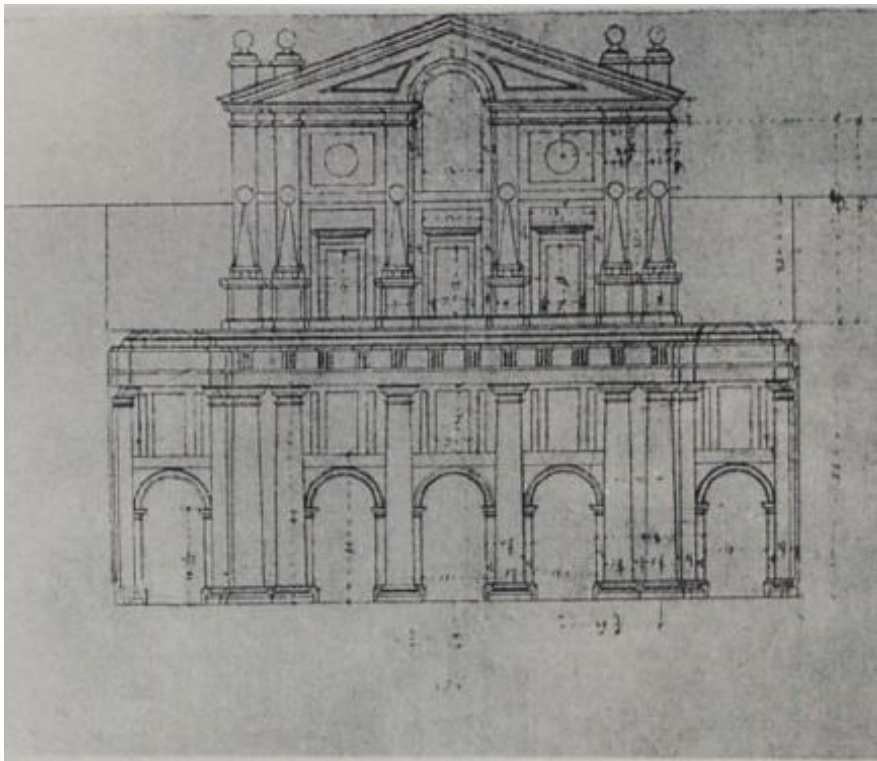
Sochy původně nebyly součástí chrámového dekoru. V raných skicách od Herrery byly na místech soch jednoduché kamenné tvary. Uvažuje se, že umístění židovských králů na tak

¹⁷⁹ Cuadra Blanco, 2005, 13

¹⁸⁰ Blanco, 1996, 10

¹⁸¹ Lane, 1907, 25

významné místo, bylo osobním přáním Filipa II., kterého tito králové hodně inspirovali nejen pro stavbu El Escorialu.¹⁸²

Obr. 16 Juan de Herrera: Návrh hlavní fasády, kol. 1570

Postavy nad vstupem zobrazují další historické postavy: Jóšafat, Chizkijáš, David, Šalomoun, Jóšijáš a Menaše. Každá figura je korunována pozlacenou korunou a mimo svých atributů drží každý z nich v ruce zlatou (pozlacenou) hůl, což je symbolem královské moci. Jóšafat má u sebe malou zlatou sekyrku a u jeho nohou leží ovce a několik chlebových placek. Za Chizkijášem, držícím loď, stojí beránek. Osu hlavního vstupu nepřekvapivě obklopují králové David a Šalomoun, kteří jsou hlavními iniciátoři vzniku prvního Jeruzalémského chrámu, jehož podoba je v základech kláštera El Escorial. Socha Davida má jako atributy harfu a meč. Šalomoun je jedinou postavou, která nemá zlatý atribut, kniha, kterou drží je mramorová. Také je jako jediný zobrazen jako mladík. Jóšijáš v pravé ruce drží svitek a u Menaše jako atributy vystupují kružítko a pravítko. Nápisy na podstavcích jsou dost symbolické. U Davida je to „OPERIS EXEMPLAR

¹⁸² Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial, vitrina 10

A DOMINO RECEPIT” (obdržel návrh z rukou Pána). Šalomounův výrok je „TEMPLUM DŇO [DOMINO] AEDIFICATUM DEDICAVIT“ (postavil chrám a zasvětil ho Pánu).¹⁸³

Tyto postavy byly zvoleny jako dekorace hlavního vstupu nad kostelem, protože každý ze zobrazených králů měl značný vliv na stavbu a následující existenci Šalomounova chrámu.¹⁸⁴ Na druhou stranu je každý z nich významnou postavou pro izraelský národ a král Filip II., který osobně kontroloval všechny etapy stavby a měl vliv na umělce, mohl ovlivnit jejich umístění na hlavní fasádu i podobu těchto králů, protože v nich viděl sám sebe. Fray Sigüenza ve své knize ovšem uvádí, že myšlenka umístit biblické krále nad vstup do baziliky, pochází od Ariasa Montana, ale nápisy pod sochami byly navrženy králem.¹⁸⁵

Obr. 17 Hlavní fasáda baziliky, 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

2.7 Kult svatého Vavřince

Šalomounův chrám hrál pro El Escorial podstatnou roli, ale nesmíme zapomenout ani na křesťanskou ikonografii komplexu. Podle jedné z legend vznikl El Escorial jako poděkování svatému Vavřincovi, ke kterému se obrátil Filip II. před bitvou u San Quintína s Francií.¹⁸⁶ Vítězství v této bitvě připadá na 10. srpna, což je svátek svatého Vavřince. Filip II. a skupina

¹⁸³ <https://www.delacuadra.net/escorial/jringles.htm>, vyhledáno 9.5.2020

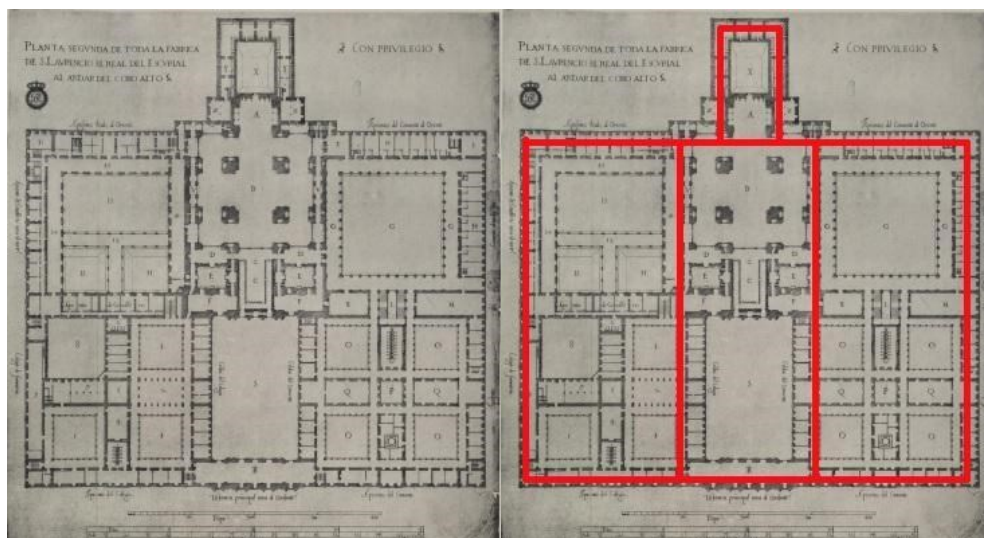
¹⁸⁴ Bažanov N “Encyklopedie Bible” ; Newman J./ Sivan G “Judajismus od A do Z”; Flavius I. “Židovské starožitnosti” a další.

¹⁸⁵ Blanco, 2005, 14

¹⁸⁶ ibidem., 2

umělců provádějících stavbu, brala tento faktor zcela vážně, proto je možné najít v klášteře kult svatého Vavřince celkem všude.

Začneme u půdorysu areálu. Juan de Toledo pro svůj návrh zvolil koncept, který připomíná rošt, na které byl upálen svatý Vavřinec.

Obr. 18 Juan de Herrera: půdorys El Escorialu, kol 1570

Na hlavní fasádě nad vstupem je umístěna socha svatého Vavřince. Její korpus je z granitu, jenom ruce a hlava jsou mramorové. Autorem sochy je Juan Bautista Monegro.¹⁸⁷

¹⁸⁷ Lane, 1907, 25

Obr. 19 Socha svatého Vavřince na chrámovém vstupu, 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

Pod sochou mučedníka na hlavní fasádě areálu se nachází i reliéfy roštů.

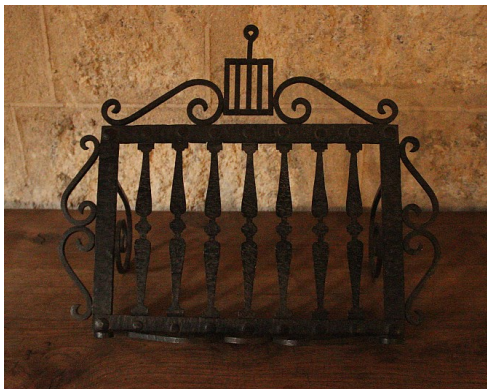
Obr. 20 Detail ozdoby z chrámového vstupu, 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

Po návštěvě kláštera se dá najít mnoho malých detailů, odkazujících na uctívání svatého Vavřince. Například klika hlavního vstupu do kostela je ve tvaru dvou hadů, obklopujících nástroj umučení svatého Vavřince.

Obr. 21 Klika na dveřích baziliky sv. Lorenzo 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

Knihovna taky nese drobné připomínky mučedníka. Knižní regály jsou korunovány malými rošty. Stejný dekor mají i stojany pro knihy.

Obr. 22 Knižní regal z ozdoby knihovny, 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

Nejenom bazilika a klášterní prostory mají drobné detaily odkazující na uctívání svatého. V královských obytných místnostech lze najít zmíněný rošt. Třeba v pokoji krále Filipa II. jsou židle s výšivkami nástrojů mučednické smrti svatého Vavřince.

Obr. 23 Detail výšivky křesla v pokojích krále, 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

Nejzajímavější je, že rošt svatého Vavřince vypalovali na dřevěných elementech, které byly použité při stavbě. Pro tento účel byly vytvořené speciální cejchy, kterými vypalovali i jeho symbol v polovině 16. století.

Obr. 25 Cejchy z klášterního muzea, 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

V současné době lidé, pracující v klášteře, také udržují tradici kultu svatého Vavřince. Dokonce odpadkové koše v komplexu, pásy ochraňující umělecká díla ve výstavních prostorách a kliky na dveřích komplexu v sobě nesou symboliku svatého Vavřince.

Obr. 25 Předměty, nesoucí symboly svatého Vavřince z moderní doby, 2019. Monasterio del Escorial, Escorial.

Tato kapitola je důležitá pro pochopení toho, jak důležité bylo pro Filipa II. ukázat svoji vděčnost svatému Vavřincovi. V prostorách areálu je mnoho dalších zřejmých zobrazení mučedníka, jako jsou obrazy nebo sochy, ale tady jsem se snažila ukázat, jak pedantický byl král Filip II. a že se tato náboženská úcta dodržuje v El Escorialu dodnes.

2.8 Šíření slávy El Escorialu

Španělský El Escorial se přibližně na čtyři století stal předmětem velkého zájmu různých badatelů.¹⁸⁸ Obraz kláštera byl reprodukován a použit v mnohých dalších knihách a výzkumech. Umělci a vědci používali různé techniky, od rytiny po fotografii, záleželo vždy na vkusu doby a požadavcích nakladatelství. Určitě nejpravděpodobnějšími a nejvěrohodnějšími reprodukcemi jsou díla od Herrera a Perreta, ale existují i další docela důvěryhodné obrazy, například od mnicha Francisca de los Santose, Louise Meuniera nebo José Gómeza de Navii. Rozvoj fotografie a možnost přístupu veřejnosti ke čtení pomohl k šíření slávy kláštera.¹⁸⁹ Během zkoumání zobrazování z různých dob můžeme vidět, jak se s časem měnily preferované kvality a osobní zájem odborníků. Dřívější práce se opíraly o předlohy od Herrery a Perreta, pak se začaly používat moderní atlasy.

Dvanáct Estampas¹⁹⁰, malovaných Juanem de Herrerou a rytých Pedrem Perretem v roce 1583, jsou ikonograficky nejsprávnější zobrazení kláštera.¹⁹¹ Jejich vyobrazení pak bylo využíváno i v moderních atlasech. Zpočátku byly obrazy vytištěny hlavně ve Španělsku. Nejstarší *Séptimo diseño* je soubor, publikovaný těsně po ukončení stavby, v knize *Primera y segunda parte de las grandezas y cosas notables de España* od Diega Péreze de Mesa z roku 1590.¹⁹² Druhá varianta vznikla o pět let později a připisována je Pedrovi Perretovi v knize *Officium Caeremoniae ad Dedicacionem*.¹⁹³

¹⁸⁸ Isaac Newton, Jacob Judah Leon, Gerhard Schott, Christoph Semler, William Whiston a další.

¹⁸⁹ Navarro, 2016, 33

¹⁹⁰ Tisky

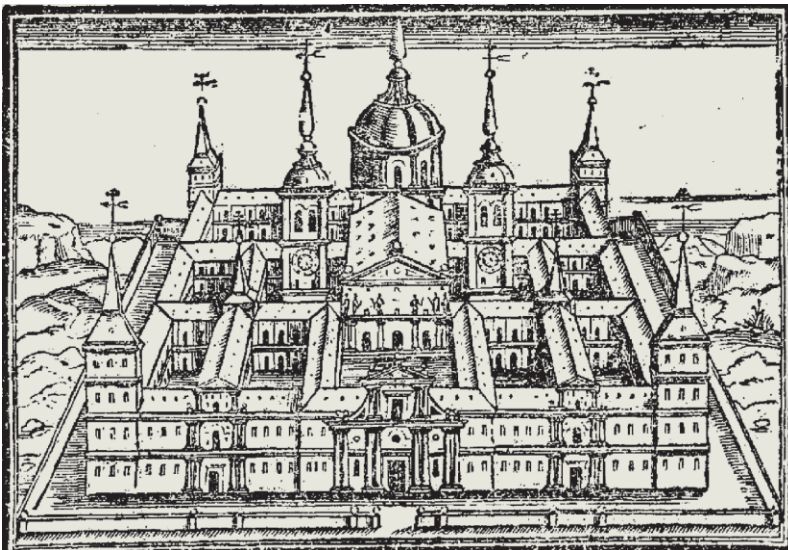
¹⁹¹ Protože pochází od provádějícího architekta, který aplikoval na něj i svoje plány komplexu

¹⁹² López Serrano, 1963, 342

¹⁹³ Navarro, 2016, 35

Obr. 26 Pedro Perreta: Svatý Vavřinec ,1595

Obr. 27 Diego Pérez de Mesa: situace El Escorialu, 1590

Zajímavé jsou další repliky. V roce 1610 byla nová xylografie použita v *Covarrubias'* *Emblemas Morales*, tentokrát propojená s heslem „Omnis Caesareo cedat labor”.¹⁹⁴

¹⁹⁴ *ibidem.*, 38

Obr. 28 Sebastián Covarrubiaso y Orzoco: *El Escorial*, 1610

Další dvě rytiny pochází z originálního Estampas. Jedna se v roce 1619 stala obalem pro knihu Luise Cabrera de Córdoby o Filipovi II., který je zde zobrazen jako král ochraňující katolictví a v pozadí stojí klášter El Escorial.

Obr. 29 Luis Cabrwra de Córdoba: *Král Filip II.*, 1619

Druhá rytina se stala obalem knihy *Breviarium Romanum* z roku 1620. Všechny tyto obrazy spojují klášter s protireformací a ukazují ctnosti dobrého vládce.¹⁹⁵

Estampas byly luxusně vydané pro malý počet zájemců v Evropě a Americe. Velké šíření popularity El Escorialu bylo možné díky kopírování a tisku vyobrazení kláštera v moderních atlasech. Jeden z originálních Estampas byl poslán do Antverp, kde měla být tištěna *Biblia Poliglota*.¹⁹⁶ Abraham Ortelius¹⁹⁷ zařadil *Séptimo diseño* do svého díla *Theatrum Orbis Terrarum* z roku 1598 spolu s básní o klášteře od vlámského básníka Michaela van der Hageny a přesným popisem El Escorialu od José de Sigüenzi.¹⁹⁸ Rytiny pro toto dílo byly většinou vytvořené Franzem Hogenbergem¹⁹⁹.

Obr. 30 Abraham Orteliu: *El Escorial*, 1598

Paralelně s vlámskou příručkou byl v Kolíně mezi lety 1572 a 1617 vydán Georgem Braunem a Franzem Hogenbergem první atlas zobrazující města - *Civitates Orbis Terrarum*. Jeho poslední díl byl věnován Španělsku, a je v zařazena perspektiva El Escorialu, kterou zobrazil Hogenbergův syn. Bohužel popis ke klášteře od Antonia Hierata nebyl přesný a měl velké

¹⁹⁵ ibidem., 35

¹⁹⁶ Koeman/Schilder/Van Egmond/Van der Krogt, 2007, 1315

¹⁹⁷ 1527/28-1598. Antverpský nakladatel a popularizátor kartografické produkce. Tvůrce prvního moderního atlasu *Theatrum orbis terrarum*.

¹⁹⁸ Koeman/Schilder/Van Egmond/Van der Krogt, 2007, 1323

¹⁹⁹ Před 1540-1592. Kreslíř, malíř a rytce činný během 16. a 17. století v Mecheln (dnes Belgie), Kolíně nad Rýnem a v Anglii.

množství chyb. Tím pádem představa El Escorialu začala ztrácet svou pravdivost. Ve 40. letech 17. století Johannes Janssonius vydal další atlas *Illustriorum Urbium Tabulae*, v kterém použil kopii scenographii od Hogenberga o El Escorialu²⁰⁰.

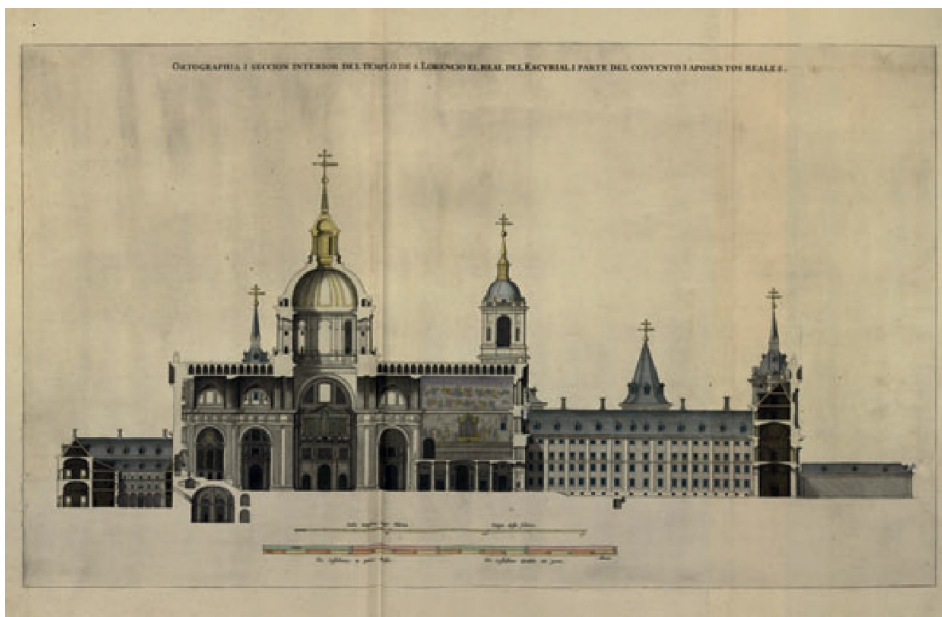

Obr. 31 Scenographia od Hogenberga o El Escorialu, 1657

Ve stejnou dobu nakladatelství rodiny Blaeu²⁰¹, potom, co vydalo a nakupovalo různé atlasy, v Amsterdamu vydalo svůj vlastní nejluxusnější *Atlas Maior* mezi lety 1662 a 1672. Nejzásadnější bylo použití několika „nových“ Estampas od Herrery a Perreta, které v ostatních atlasech zatím nikdy nebyly publikovány.

²⁰⁰ Novarro, 2016, 37

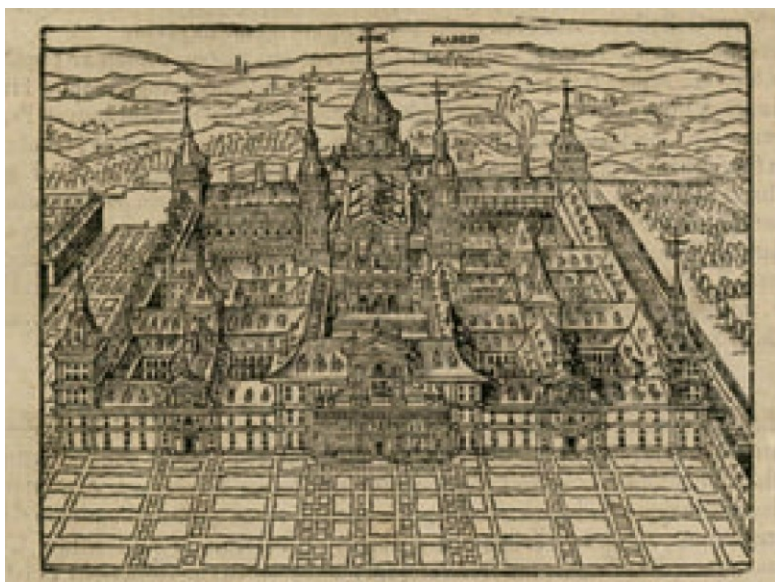
²⁰¹ Rodina nakladatelů kartografické produkce v Nizozemí, působící od konce 16. do 17. století.

Obr. 32 Jan Blaeu: *El Escorial*, řez, 1667

Většina z rytin El Escorialu byla publikována v první polovině 17. století, ale jako zdroje byly použity atlasy, kvůli čemuž zobrazení kláštera postupně ztratilo reálné obrysy a proporce. Propagandistický záměr atlasů se snažil zapůsobit na čtenáře silou a velikostí španělské monarchie. Proto realismus zobrazení El Escorialu ustoupil do pozadí. Jedním z nových zobrazení třetí vlny se stalo dílo Paula van Merleho z roku 1605, které pak bylo v roce 1620 publikováno v knize *Cosmographiae Generalis*.²⁰²

²⁰² Navarro, 2016, 39

Obr. 33 Paul van Merle: *El Escorial*, 1635-1636

Z dalších příkladů můžeme uvést obraz z díla Giambattisty de Rossiho, *Palazzi Diversi Nel'Alma Città di Roma ed altre*, vydaného v Římě v roce 1638.

Obr. 34 Giambattista de Rossi: *El Escorial*, 1638

Pozdní obrázek, datovaný k roku 1678 a vydaný v Norimberku, uzavírá sérii emblémů. Zobrazení je signováno Paulem Fürstem a je z díla *Sciographia Cosmica* od Daniela Meisnera. Na

obraze je zachycen Janus Bifrons jako král Phillip II. vedle nereálného kláštera, pod titulem „*Futura consideranda sunt*“, vyjadřujícího královskou moudrost.²⁰³

Rytiny byly tištěny dál do poloviny 19. století s malými změnami, ale většina autorů kopírovala předchozí zobrazení ze 17. století. S nástupem nových kulturních tradic, pocházejících z Francie a Itálie, se zvýšil počet dostupných informací o El Escorialu. I tato nová zobrazení byla napodobována a šířena do konce 19. století.²⁰⁴

²⁰³ Novarro, 2016,40

²⁰⁴ ibidem., 42

3 Pražská Invalidovna

3.1 Paříž a Ludvík XIV.

Francie se stala prvním státem, kde byla založena státní instituce pro financování a sociální péči o invalidy.²⁰⁵ Kardinál Richelieu pro tyto účely založil řád sv. Ludvíka a v roce 1670 se začal stavět Hôtel des Invalides podle dekretu Ludvíka XIV.²⁰⁶

Prvním architektem, vedoucím tento projekt, byl Libéral Braunt. V roce 1676 stavbu převzal dvorní architekt Jules Hardouin-Mansart.²⁰⁷ Jeho návrh se skládal ze dvou částí. První tvořily prostory pro nemocné, druhou pak monumentální dóm sv. Ludvíka postavený na základu řeckého kříže. Chránový interiér byl přizpůsoben tak, aby se nemocní vojáci mohli zúčastnit bohoslužeb, proto byly nad arkádami udělány prostory galerie.²⁰⁸ Centrální chrám byl původně inspirován bourbonskou kaplí kostela v Saint-Denis a římským barokem, konkrétně katedrálou sv. Petra.²⁰⁹

Bohužel Hôtel des Invalides nebyl proveden ve své původně plánované podobě. Stavba byla zastavena před výstavbou půlkruhové sloupové kolonády a ukončena nízkými budovami. Možnými důvody pro nedokončenou realizaci stavby byla předimenzovanost stavby a nedostatek finančních prostředků, což u takto velkých projektů nebylo ojedinělé.

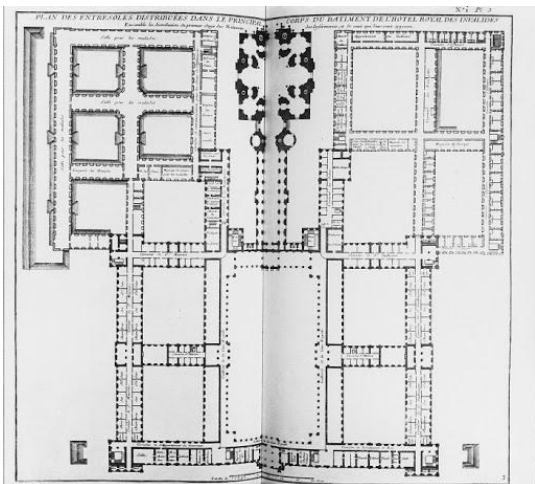
²⁰⁵ Kotalík, 1987, 165

²⁰⁶ ibidem.

²⁰⁷ Blunt, 1998, 375

²⁰⁸ ibidem., 376

²⁰⁹ Turnera 1996, 294

Obr. 35 *Hôtel des Invalides, Paříž, půdorys*

Nová sociální instituce, založená Ludvíkem XIV., se rychle realizovala i v dalších státech. Jiní panovníci si přáli být na stejné úrovni jako francouzská monarchie. Ludvík XVI. udával novou módu, kterou by rádi následovali ostatní monarchové. Po příkladu Hôtel des Invalides byla postavena Invalidovna v Londýně Royal Chelsea Hospital a dále špitál v Petrohradě.²¹⁰

Habsburská monarchie se na počátku 18. století rozhodla převzít tendenci z Paříže a na základě francouzského ideálu postavit tři ústřední invalidovny ve Vídni, Praze a v Pešti.²¹¹

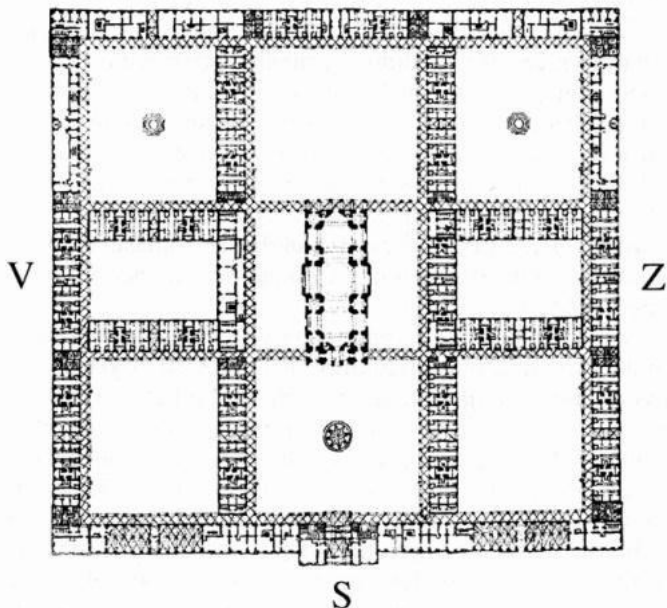
3.2 Dobové předlohy Pražské invalidovny

Pařížská Invalidovna, jako základní inspirační bod pro pražskou realizaci, je dobře známým východiskem. V této kapitole dále uvedu krátký přehled historických základů, ze kterých může vycházet náš slavný areál.

Půdorys pražské Invalidovny měl představovat čtverec s trojicí nádvoří po stranách. Střed byl rozdělen na části jen v náznacích - sakrální prostor měl být obklopen arkádami a celá tato jednotka se měla stát středem komplexu.

²¹⁰ Kotalík, 1987, 165

²¹¹ ibidem.

Obr. 36 Kilián Ignác Dientzenhofer: Pražská Invalidovna, původní návrh, kol. 1730

Tendence, které nakonec stály za zrodem podoby Invalidovny, je možné hledat mnohem dříve, než v Pařížské realizaci. Počátek historického vývoje je možné najít již v době starověku, respektive v antice.²¹²

Špitál jako instituce, která se stará o chudé, je základním symbolem křesťanských ctností, které jsou důležitou součástí pozdního starověku i středověku.

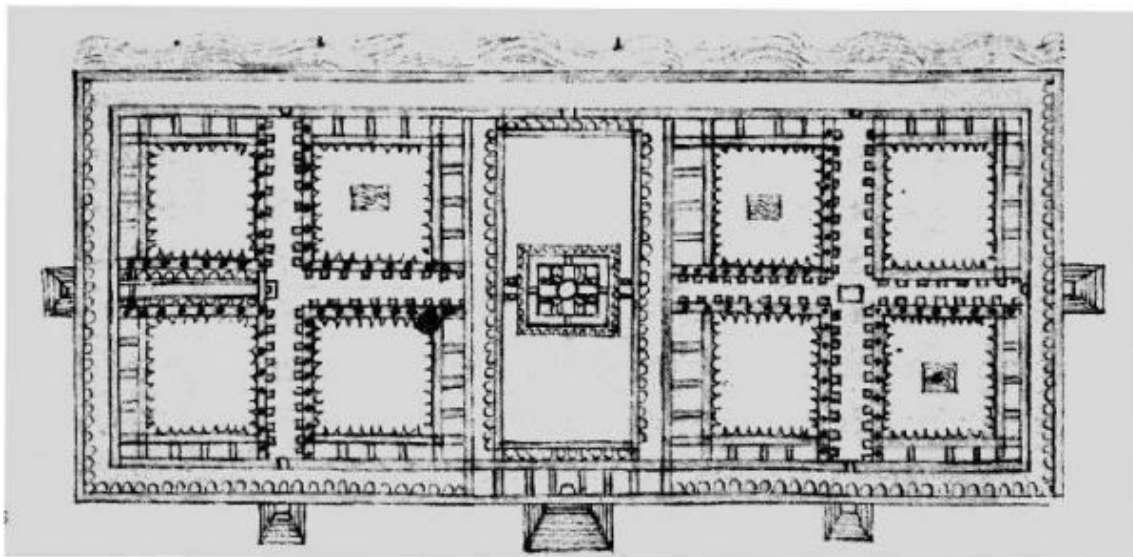
Ze středověku lze převzít základní ideu umístování nemocných v kláštrech nebo v různých bratrstvech. Základním požadavkem bylo vytvoření velkého prostoru, který by byl rozdělen na mužskou a ženskou část. Samotná lůžka byla oddělena lehkou zástěnou (ne vždy tomu tak ale bylo). V těchto místnostech byl umístěn uprostřed oltář, aby se i nemocní mohli zúčastnit mše.²¹³

Časem se to postupně proměňovalo. Pozdější verze měly vložené konstrukce, které tvořily samostatné místnosti.

²¹² Macek, 2020

²¹³ Ibidem.

Zásadní proměnu přináší renesance s výstavbou samostatných špitálů a s urbanistickými proměnami. Nemocnice se z bezpečnostních důvodů začaly umísťovat za městskými hradbami. Jako příklad lze uvést rozsáhlý areál Ospedale Maggiore v Miláně. Komplex je rozdělen do tří částí. Funkční kříženě dělené čtvercové jednotky obklopují hluboko orientovanou ústřední obdélníkovou část. Ve středu bylo plánováno umístit centrální kostel, později byl ale kostel změněn na jinou sakrální stavbu.²¹⁴

Obr. 37 Ospedale Maggiore, Milan, 1456, půdorys

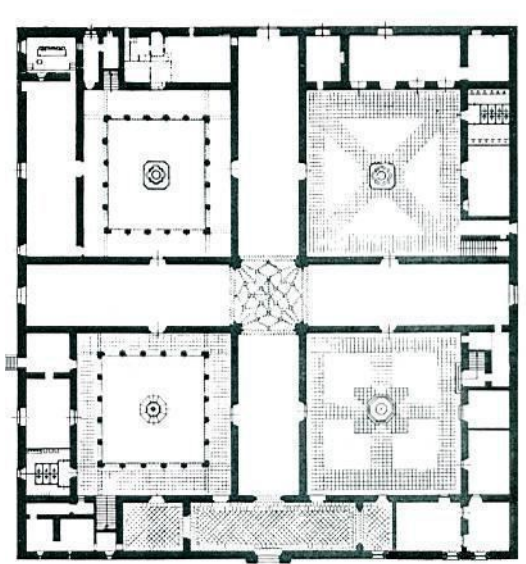
Vývojově významnou roli sehrálo pro špitální stavitelství Španělsko. Prvním komplexem je Hospital de los Reyes, umístěný přímo naproti Santiago di Compostela z počátku 16. století.

²¹⁴ Ibidem.

Obr. 38 Hospital de los reyes católicos, Santiago de compostela, 1511, půdorys

Obdélníkový areál se skládá ze čtyř nádvoří s dominantní věží ve křížení. Stejné řešení najdeme v granadském Hospital Real de Isabel la Católica z první čtvrtiny 16. století.

Obr. 39 Hospital Real de Isabel la Católica, Granada, 1526, půdorys

Pro pražskou Invalidovnu byla zřejmě důležitá inspirace stavbou Hospital de las Cinco Llagas de Nuestro Redentor v Seville z poloviny 16. století. Stejně jako u nás, se i areál v Seville skládal ze tří částí. Každá boční část pak byla rozdělená nerovnoměrně do tří menších částí, ale pro pražský návrh bylo důležité především rozdělení střední části, kde vidíme dělení do dvou

nádvoří a uprostřed nich do prostředního úseku byla vložena sakrální stavba jako solitér, což odpovídalo dobovým rekonstrukcím Šalomounova chrámu.²¹⁵

Kromě již zmíněného Hôtel des Invalides ve Francii, je možné najít ještě jednu stavbu, která by mohla být zařazená do obrazového vývoje Pražské invalidovny. Hospice de la Charité v Lyonu je docela zajímavou výjimkou ve špitální linii. Založený v roce 1616, ale provedený až v 70. letech 17. století, komplex svým základním rozvržením odkazuje na Španělsko. Ovšem oproti Španělsku a Itálii sakrální jednotka nehrála tolik důležitou a centrální roli.²¹⁶

Obr. 40 Hospice de la Charité, Lyon, situace z roku 1853

3.3 Filip II. a El Escorial

Ludvík XIV. a francouzské království nejsou jediným směrem, kde můžeme najít možnou inspiraci pro pražskou Invalidovnu. Pokud se podíváme na samotné Habsburky a na jejich

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ Ibidem.

významné komplexy, narazíme na Filipa II. Španělského. Jeho nejvýznamějším dílem je klášter a královské sídlo El Escorial u Madridu. Rozsáhlý areál, budovaný v polovině 16. století, nemá stejnou funkci jakou má Invalidovna. Tady vůbec nejde o ubytování a pomoc nemocným vojákům. Za inspiraci může být považován z hlediska plánování a designu. Základem El Escorialu je bazilika, obklopená dalšími stavbami, sloužícími královi, jeho rodině a řeholníkům.

Habsburkové udávali „módu“ celému impériu. Proto by nebylo logické, aby takto velkolepá stavba neměla žádnou repliku na jejich území.

Navíc byl El Escorial dobře známým areálem ve světě. To bylo podporováno propagandou komplexu jako ukázka moci španělské Koruny hned po jeho výstavbě. Manželkou Ludvíka XIV. byla Marie Terezie Rakouská, která stejně jako jeho matka Anna Rakouská, pocházela ze španělské větve Habsburků. Přes ni se mohl seznámit s podobou El Escorialu, která pak mohla být přepracována a použita při stavbě pařížské Invalidovny.

3.4 Pražská invalidovna - přehled

Historie pražské Invalidovny začíná počátkem 18. století, kdy císař Karel VI. rozhodl postavit celkem tři invalidovny - ve Vídni, v Praze a Pešti. K realizaci vídeňské nakonec nedošlo. Plány pro Pešť byly vytvořeny Johannem Emanuelem z Erlachu a Antoniem Martinellim, ale byla zde realizována jenom čtvrtina původního projektu kvůli jeho velké finanční náročnosti.²¹⁷

Idea pražské Invalidovny se poprvé objevila ještě v polovině 17. století. S tímto nápadem přišel hrabě Petr Strozzi. Ve své poslední vůli si přál, aby byl jeho majetek použit k zaopatření vojáků, kteří byli během císařské služby zraněni.²¹⁸ Z jeho majetku pak měla být založena nadace, kterou měl spravovat pražský arcibiskup. Avšak jeho myšlenka byla realizovaná až o půl století později.

Po neúspěšné realizaci špitálu v Pešti bylo Karlem VI. rozhodnuto o zřízení jedné centrální invalidovny v Praze.²¹⁹

²¹⁷ Kotalík, 1987, 165

²¹⁸ Dohnal, 2003, 224.

²¹⁹ Kotalík, 1987, 165-166

V roce 1729, po dlouhém hledání vhodného umístění, byl konečně odkoupen pozemek křížovníků za špitálskou branou.²²⁰ Projekt pražské Invalidovny byl vyhlášen jako veřejná soutěž Českou komorou. Do soutěže se přihlásili Kilián Ignác Dientzenhofer a Antonio Erhardt Martinelli.²²¹

V roce 1730 zvítězil v soutěži Kilián Ignác. Jeho návrh představoval rozsáhlý komplex uzavřeného areálu s deseti nádvořími a kupulovým kostelem sv. Kříže na čtvercovém půdorysu, ležícím na hlavní ose.²²² Celkový plán ve tvaru čtverce byl rozdělen na tři podélné části, z nichž krajní čítaly trojice uzavřených dvorů a kolem nádvoří se nacházely obytné jednotky.

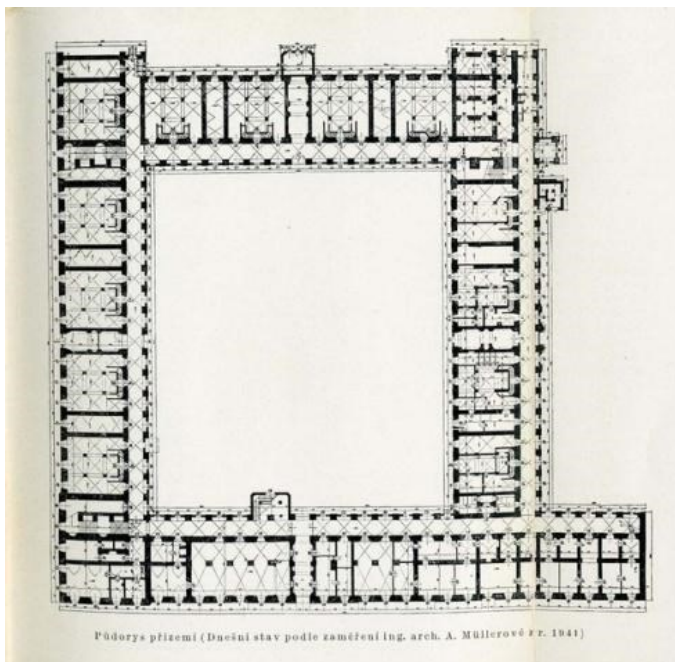
Bez ohledu na to, že Dientzenhofer zvítězil v soutěži, s pražským návrhem bývá spojován nejenom už zmíněný Martinelli, ale i Josef Emanuel Fischer z Erlachu. Thomas Zacharias uvádí, že stavby v Pešti a Praze jsou si natolik podobné, že není možné, aby se na jejich projektech nepodílel stejný architekt, což podle něj má být Fischer. Avšak jeho podíl na pražské realizaci doložen nebyl, zato v archivních záznamech a dochovaných stavebních plánech je zmíněno jméno Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Josef Emanuel mohl ovlivnit plány do té míry, do jaké to vyžadovaly obecné stanovy správného fungování objektu. Kilián Ignác předložil svůj návrh ve Vídni za přítomnosti Fischera v roce 1731.²²³ Fischer měl větší zkušenosti se stavbami tohoto typu. Je tudíž pravděpodobné, že Josef Emanuel mohl dát několik rad Dientzenhoferovi během jejich setkání.

²²⁰ Bělohávek, 1930, 165

²²¹ Podlaha/Šittler, 1902, 228

²²² Vilímková, 1986, 174

²²³ Korecký, 1951, 92

Obr. 41 Půdorys přízemí pražské Invalidovny, Praha, 1941

Závěr

K nejdůležitějším stavbám lidstva bezesporu patří Šalomounův chrám. V různých obdobích se Chrámu dostávalo pozornosti většinou z teoretické stránky. V 16. století se teoretické bádání postupně proměnilo v reálné rekonstrukce. Různé teorie a plány se začaly používat při stavbě skutečných komplexů. El Escorial je jedním z nejvýznamnějších příkladů aplikace teoretického výzkumu na realizaci nové stavby. Filip II. investoval velké množství peněz do studií Šalomounova chrámu Juana Bautisty Villalpanda, čímž vytvořil základ pro budoucí rezidenci a daroval tak světu první rozsáhlou publikaci, zabývající se Šalomounovým chrámem. Villalpandovo dílo vzbudilo nejen zájem společnosti, ale i kritiku jeho nápadů. Největším problémem bylo zbourání původního Prvního chrámu a následně vznik několika chrámů, které jej víceméně napodobovaly.²²⁴ Dalším problémem byly zdroje: Ezechiel, ze kterého Villalpando vychází, neviděl Šalomounův chrám osobně a následující badatelé ani nepovažují jeho vidění za něco, co by mohlo být aspoň rekonstrukcí. Závažným komplikací byla nemožnost použití židovských pramenů, protože to bylo ve středověku nemyslitelné. Proto Villalpando nepoužil pro své bádání Tóru.²²⁵ Židovským zdrojům se vyhýbal pravděpodobně proto, že by mohly provokovat konflikt s katolickou církví a papežem.

Někdy byly výsledkem teoretického bádání i malé modely, které různí architekti vytvářeli mezi 16. a 17. stoletím. Nejzajímavějšími z nich byly modely od Jacoba Judaha Leona s názvem Templo a model pro radního Gerharda Schotta.²²⁶ Oba modely byly vystaveny v Londýně na konci 17. a počátku 18. století. Jacob Leon, který vycházel z posvátných židovských textů, dokončil svůj model v roce 1642.²²⁷ Výsledkem využití těchto zdrojů se stalo nesymetrické zobrazení Chrámu. Schottův model se opíral o Villalpanda a jeho principy architektonické symetrie. Narozdíl od Templo, o kterém se dochovaly pouze skicy, lze dílo, které vzniklo pro Gerharda Schotta, vidět naživo doteď v Hamburku.²²⁸

²²⁴ Blanco, 2013, 82

²²⁵ Blanco, 1995,41

²²⁶ Morrison, 2013a, 7

²²⁷ Morrison, 2013b, 5

²²⁸ Morrison, 2013a, 19

Mezi velké badatele patří i sir Isaac Newton, který začal věnovat pozornost Chrámu ještě v poslední čtvrtině 17. století.²²⁹ Jeho bádání se výrazně odlišuje od jeho předchůdců. Newton zkoumá nejenom Šalomounův chrám, ale i jeho následující transformace. Velkou pozornost věnoval i měření, což bylo zásadním problémem pro všechny, kteří se snažili Chrám napodobit.²³⁰

Šalomounova tematika žije dál. A to nejenom v teoretických spisech, ale i v reálných budovách. Poslední rekonstrukcí je v současnosti Templo de Salomão v São Paulu. Chrám byl postaven v roce 2014 a je replikou legendárního díla Šalomouna.²³¹ Obrovská, finančně náročná stavba je podle zpráv brazilského tisku přesnou kopií biblické stavby. Podle vůdce Univerzální církve Království Božího: „*Je vnější strana přesně stejná jako ta, která byla postavena v Jeruzalémě*“.²³²

Královský palác El Escorial měl již od doby plánování velké cíle. Filip II se skrze něj snažil podpořit svou autoritu a sílu habsburské koruny a poděkovat nebi za pomoc v jeho první bitvě.²³³ A tak vznikl obrovský komplex poblíž nového hlavního města Španělska. Král Filip II. byl nejenom vášnivým katolíkem, ale i velice inteligentním mužem. Po celou dobu stavbu osobně kontroloval práce na objektu a návrhy provádějících umělců.²³⁴ Ještě před zahájením stavby jej velice zajímala postava Šalomouna a jeho chrámu.²³⁵ Jako vládce velkého impéria viděl Filip v Šalomounově postavě sebe a Chrám, jehož architektem byl sám Bůh, byl nejenom kanonickým ideálem katolického světa, ale i symbolem pravé víry a vítězství nad islámem.²³⁶ Ve své práci jsem se snažila představit práce dobových badatelů, kteří zachytili snahy o napodobení prvního Jeruzalémského chrámu, a dokonce po postavení El Escorialu jejich vzájemnou podobu.

Rekonstrukce Šalomounova chrámu byla již od středověku zajímavým tématem a cílem mnohých badatelů. V El Escorialu se setkáváme nejenom s rekonstrukcí Božské milosti, ale i s

²²⁹ Morrison, 2013a, 8

²³⁰ Hecataeus, Maimonides, Philo, Villalpando a další.

²³¹ <https://www.christiancentury.org/article/notes-global-church/brazil-s-massive-replica-temple-solomon>, Vyhledáno 4.5.2021

²³² Heisler, 2010, 1

²³³ Fernández Álvarez, 1998, 767

²³⁴ Kubler, 1982, 43

²³⁵ Blanco (2005,2013,1995); Checa Cremades (1989); Siguenza (2010) a další.

²³⁶ Blanco, 1995, 55

rekonstrukcí postavy krále Šalomouna, což bylo ukázkou velké moci nového krále Filipa II. a jeho království pro další světová impéria.

Jak už jsem zmiňovala v úvodu, prováděný Stavebně historický průzkum pražské Invalidovny objevil původní plány a některé z plánovaných návrhu Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Zároveň při zkoumání inspirace pro pražskou Invalidovnu najdeme shody s pařížským Hôtel des Invalides. Ludvík XIV. založil novou instituci, kterou pak převzali další mocní impéria.²³⁷ Habsburkové nemohli zaostávat za Francií a proto jejich stavba měla být ještě rozsáhlejší a krásnější, než u Ludvíka XIV., ale základ byl v podstatě stejný. Pokusila jsem se najít spojení mezi již zmíněnými stavbami a přišla jsem na to, že za inspiraci pro Hôtel des Invalides můžeme pokládat i El Escorial.

Stavba El Escorial byla významná pro dějiny architektury a královskou autoritu. Francie nemohla Habsburkům tento fakt odpustit, ale k “rehabilitaci” došlo až o století později. V jedné z předchozích kapitol jsem se zmiňovala o šíření slávy El Escorialu prostřednictvím publikací jeho obrazů, komentářů provádějících architektů a vydáváním kopií obrazů a komentářů v mnoha dalších státech. Jedna z kopií mohla být poslána i do Francie jako důkaz, že ve Španělsku je nejlepší dosud existující královský komplex, který francouzský dvůr nikdy nenapodobí. Další možností, jak se Ludvík XIV. mohl seznámit s El Escorialem, byl jeho sňatek s Marií Terezií Rakouskou, která nejenom vyrostla ve Španělsku a strávila nějaký čas v El Escorialu, ale mohla mít i originál některé z dobových prací s sebou (například dílo Fray Josého de Siguenzy). Otázkou ale je, proč Ludvík XIV. nepostavil nový palác. Jednou z možností je, že chtěl ukázat velikost francouzského bohatství tím, že to co Španělé použili pro krále, použil pro obyčejné vojáky.

Vrátím se zpátky do Prahy a k Dientzenhoferově Invalidovně. Když vezmeme v potaz teorii, že Hotel des Invalides čerpal inspiraci u El Escorialu a pražská Invalidovna byla inspirována tou francouzskou, propojí se nám Praha a Madrid přes Paříž.

Jako další z teorií uvádím šíření stavební „módy” mezi Habsburky. K velkému časovému rozdílu mohlo dojít z finančních důvodů. Španělsko i Vídeň vedly války a Španělsko díky vítězství

²³⁷ Kotalík, 1987, 165

nad maurskou říší získalo velké bohatství, které pak mohlo být investováno do stavby tak důležité rezidence.

Poslední z existujících možností propojení pražské Invalidovny s budovou španělského El Escorialu je vliv Josefa Emanuela Fischera z Erlachu. Tento architekt byl vybrán pro stavbu vídeňské invalidovny, která bohužel nebyla uskutečněna, ale s jejím plánem se mohl seznámit i Kilián, než udělal svůj návrh.²³⁸ Takže víme, že plán Dientzenhofera byl představen ve Vídni za přítomnosti Fischera, který ho mohl opatřit svými komentáři. Důvodem spojení Josefa Fischera s El Escorialem a Šalomounovým chrámem je *Plan of Civil and Historical Architecture*. Johann Bernard Fischer z Erlachu zapojil do své knihy i Šalomounův chrám, s jehož rekonstrukcí se seznámil přes *Ezechielem Explanationes* od Juana Bautisty Villalpanda. Villalpando zmiňuje El Escorial jako moderní rekonstrukci Šalomounova chrámu. Důležité je, že v ilustracích ke své knize použil Fischer plán, který maximálně napodobuje plán El Escorialu.

Tímto způsobem máme tři možné cesty, jak lze propojit pražskou Invalidovnu s El Escorialem, který je jednou z moderních rekonstrukcí Šalomounova chrámu a tím pádem může být pražská Invalidovna další rekonstrukcí Šalomounova chrámu v Evropě.

²³⁸ Vilímková, 1986, 173

Seznam literatury

AGMON 2018 — Yael C AGMON — Architecture, Politics, and the Divine: Reconstructions of the Temple of Solomon in Late Medieval and Early Modern Europe IN: Massa Journal of Architecture, 2018

AGMON 2018 — Yael C AGMON: Architecture, Politics, and the Divine: Reconstructions of the Temple of Solomon. in Late Medieval and Early Modern Europe in Massa Journal of Architecture, 2018

ARCAUTE 1936 — Ruiz de ARCAUTE: Juan de Herrera, Arquitecto de Filipe II., Madrid, 1936

BALBOA/ NAVARRO CHIAS 2017 — Tomas Abad BALBOA/ Pilar NAVARRO CHIAS: Modelos, plantillas, trazas y monteas en los contratos para la construcción del Monasterio de San Lorenzo del Escorial. in Informes de la Construcción, 2017, 1-15

BARRIOS 1995 — Mario López-Barrajón BARRIOS. Simposium: La escultura en el Monasterio del Escorial," en El Escorial". Archivo Español de Arte, 1995, 68.271: 338.

BATTISTI 1960 — Eugenio BATTISTI: Rinascimento e Barocco. Turin, 1960, n, 3: 213-14

BAŽANOV 2018 — Nikifor BAŽANOV: Encyklopedie Bible, Moskva, 2018

BĚLOHLÁVEK 1930 — Václav BĚLOHLÁVEK: Dějiny českých křižovníků s červenou hvězdou. Praha 1930

BLANCO 1984 — RIVERA José BLANCO: Juan Bautista de Toledo, Valladolid 1984

BLANCO 1995 — Juan Rafael de la Cuadra BLANCO: La idea de El Escorial y dos textos históricos hebreos. El templo de Herodes en Jerusalén a través de Josefo y la Misnah in El Olivo: Documentación y estudios para el diálogo entre Judíos y Cristianos, Vol. 19, N°. 41, 1995

BLANCO 2002 — Juan Rafael de la Cuadra BLANCO: El Monasterio Del Escorial y la Arquitectura. Madrid, 2002

BLUNT 1998 — Anthony BLUNT: Arte y arquitectura en Francia: 1500-1700, Madrid, Cátedra, 1998

BUSTAMANTE 1993 — Agustín GARCÍA BUSTAMANTE: Las estatuas de bronce del Escorial: datos para su historia (I), Madrid 1993

BUSTAMANTE 1994 — Agustín García BUSTAMANTE: La Octava Maravilla del mundo, estudio histórico sobre El Escorial de Felipe II, Madrid 1994

CALVETE DE ESTRELLA 1930 — Juan Cristóbal CALVETE DE ESTRELLA: El felicísimo viaje del muy alto y muy poderoso príncipe Don Felipe, Madrid, 1930

CHECA CREMADES 1989 — Fernando CHECA CREMADES: Felipe II en El Escorial: La representación del poder real in Anales De Historia Del Arte, 1989

CHÍAS NAVARRO 2015 — Pilar CHÍAS NAVARRO: Nuevos enfoques en el estudio de los Monasterios Jerónimos. Santa María de la Murta y San Lorenzo de El Escorial: organización funcional y tipologías, Madrid 2015.

CHÍAS NAVARRO 2016 — Pilar CHÍAS NAVARRO: Iconography of the Monastery of el escorial: four centuries of printed images between tradition and innovation. in EGA Revista de Expression Grafica Arquitectonica, Madrid 2016, 34-43

CHÍAS NAVARRO 2017 — Pilar CHÍAS NAVARRO: Two centuries of iconographic revitalization of the monasterz of El Escorial. in EGA Revista de Expression Grafica Arquitectonica, Madrid 2017, 28-37

CUADRA 2015 — JUAN RAFAEL DE LA CUADRA: El Escorial y el Templo de Salomón. Arquitectura e Historia Sagrada. Nuevas consideraciones a la idea y el enigma de El Escorial, Madrid 2015

CURL 1991 — James Stevens CURL: The Art and Architecture of Freemasonry London, London, 1991

DOHNAL 2003 — František DOHNAL: Vojenské invalidovny v Čechách (k historii realizace jedné myšlenky). In: Vojenské zdravotnické listy LXXII, č. 5, 2003, 244-249 ČLANEK

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ 1998 — Manuel FERNÁNDEZ ÁLVAREZ: Felipe II y su tiempo, Madrid 1998

FLAVIUS 2002 — FLAVIUS Iosephus: Židovské starožitnosti, 2002

FRÈRES 1866 — Firmin Didot FRÈRES: Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours, Paris 1866

GARCÍA 1994 — Cano de Gardoqui GARCÍA: La construcción del Monasterio del Escorial. Historia de una empresa arquitectónica, Valladolid. 1994

GARCÍA 1998 — Aurelio López GARCÍA: Sobre la historiografía en tiempos de Felipe II: la vida y obra de Luis Cabrera de Córdoba, 1998 pro — Congreso Internacional Felipe II (1527-1598): Europa y la monarquía católica, Madrid 1998

GARCÍA 2001 — José — Luis Cano de Gardoqui GARCÍA: Noticias sobre Juan de Til y otros pintores y doradores de la fábrica del Monasterio del Escorial. Valladolid, 2001

GARCÍA FERNÁNDEZ 2002 — Martha GARCÍA FERNÁNDEZ: Cristóbal de Medina Vargas y la arquitectura salomónica en la Nueva España durante el siglo XVII. Universidad Nacional Autónoma de México, IIE, México, 2002

GJERTSEN 1986 — Derek GJERTSEN: Gjertsen, The Newton Handbook, London and New York 1986

GOLDISH 1998 — Matt GOLDISH: Judaism in the Theology of Sir Isaac Newton, London 1998

HARRISON 1978 — John HARRISON: The Library of Isaac Newton., New York 1978

HORYNA 2005 — Mojmir HORYNA: Kryštof Dientzenhofer (1655-1722). Praha 2005

KOEMAN — SCHILDER — VAN EGMOND — VAN DER KROGT 2007 — Cornelis KOEMAN — Günter SCHILDER — Marco VAN EGMOND — Peter VAN DER KROGT: Commercial Cartography and map Production in the Low Countries, 1500-ca. 1672, en D. Woodward (ed) The History of Cartography, vol. 3, part 2: Cartography in the European Renaissance. Chicago & London, The University of Chicago Press

KORECKÝ 1951 — Miroslav KORECKÝ: Tvorba Kiliána Ignáce Dientzenhofera. (K 200. výroční jeho úmrtí.). In: Zprávy památkové péče, č. 3-4, 1951-1952, 45-108 ČLANEK

KORECKÝ 1951 — Miroslav KORECKÝ: Tvorba Kiliána Ignáce Dientzenhofera. (K 200. výroční jeho úmrtí.). In: Zprávy památkové péče, č. 3-4, 1951-1952, 45-108

KORECKÝ 1952 — Miroslav KORECKÝ: Tvorba Kiliána Ignáce Dientzenhofera, in: Zprávy památkové péče, Praha, 1952, s.45 -107

KOREY 2010 — Michael KOREY: The Temple of Solomon and the Jewish Cabinet in the Dresden Zwinger: A Search for Their Historical Traces. In: KOREY, M. & KETELSEN, T. (eds.) Fragments of Memory. Dresden: Deutscher Kunstverlag, 2010

KOTALÍK 1987 — Jiří Tomáš KOTALÍK: Bývalá pražská Invalidovna. In: Staletá Praha, roč. 17, 1987, 163-181 ČLANEK

KOTALÍK 1987 — Jiří Tomáš KOTALÍK: Bývalá pražská Invalidovna. In: Staletá Praha, roč. 17, 1987, 163-181

KRAVTCOV 2005 — Sergey KRAVTCOV: Juan Bautista Villalpando and Sacred Architecture in the Seventeenth Century. In: Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. 64 No. 3, 2005, 312-339

KUBLER 1982 — Georg KUBLER: Building the Escoria, New Jersey 1982 KUBLER 1982 — Georg KUBLER: Building the Escoria, New Jersey 1982

LANE 1907 — John LANE: The Escorial, a historical and descriptive account of the Spanish royal palace, monastery and mausoleum by Albert F. Carvert, New York 1907

LÓPEZ SERRANO 1963 — Matilde LÓPEZ SERRANO: Fortuna de una lámina del Monasterio de El Escorial en el libro español, Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos LXXI,1963

MACEK 2020 — Petr MACEK: Stavebně historický průzkum pražské invalidovny, nepublikováno.

MACEK-BIEGEL-BACHTÍK 2015 — Petr MACEK/ Richard BIEGEL/Jakub BACHTÍK (edd.): Barokní architektura v Čechách. Praha 2015

MANUEL 1963 — Frank Edward MANUEL: Isaac Newton: Historian, Cambridge 1963

MARTÍNEZ 2016 — Merino MARTÍNEZ: El monasterio de San Lorenzo de El Escorial, Madrid, 2016

MORANO 2009 — Ciriaca MORANO: El Templo De Salomon, Madrid 2009

MORRISON 2008 — Tessa MORRISON: Juan Battista Villalpando: Solomon's Temple and the architectural metaphor. In The International Journal of the Humanities vol. 6, 203-212, 2008

MORRISON 2011 — Tessa MORRISON: Isaac Newton's Temple of Solomon and his Reconstruction of Sacred Architecture, Basel, Birkhäuser, 2011

MORRISON 2013a — Tessa MORRISON: Isaac Newton and Solomon's Temple: A Fifty Year Study. in Avello Publishing Journal, Issue 1, Volume 3, 2013

MORRISON 2013b — Tessa MORRISON: Isaac Newton and the Architectural Models of Solomon's Temple in Avello Publishing Journal, Issue 1, Volume 3, 2013

MÜLLEROVÁ 1948 — Augusta MÜLLEROVÁ/J. B. NOVÁK: Karlínská Invalidovna. Praha 1948

NAVARRO CHIAS/BALBOA 2014 — Pilar NAVARRO CHIAS/ Tomas Abad BALBOA: La construcción del entorno del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial. Agua, territorio y paisaje in Informes de la Construcción Vol. 66, 2014

NAVARRO CHIAS/BALBOA 2014 — Pilar NAVARRO CHIAS/ Tomas Abad BALBOA: Modelos, plantillas, trazas y monteas en los contratos para la construcción del Monasterio de San Lorenzo del Escorial in Informes de la Construcción Vol. 69, 2018

NEUMANN 1968 — Jaromír Neumann: Český barok. Praha ,1968

NEWMAN — SIVAN 2004 — Ja'akov NEWMAN — Gavri'el SIVAN: Judaismus od A do Z. Dotisk 1. vyd. Praha: Sefer, 2004.

NEWTON 1988 — Isaac NEWTON: The Chronology of Ancient Kingdoms Amended, London 1988

NEWTON mid 1680s — Isaac NEWTON: Treatise on the Revelation (Yahuda Ms 9.1), unpublished manuscript, Jerusalem, Jewish National and University Library.

ORTEGA VIDAL 2000 — Javier ORTEGA VIDAL: El Escorial, dibujo y lenguaje clásico, Madrid, 2000

OSTWALD 2009 — Michael OSTWALD: Juan Bautista Villalpando's Ezechielem Explanaciones: A Sixteenth-Century Architectural Text, Newcastle 2009

PODLAHA/ŠITTLER 1901 — Antonín PODLAHA/Eduard ŠITTLER: Soutpis památek historických a uměleckých v politickém okrese Karlínském. Praha 1901

RUIZ DE ARCAUTE 1936 — Agustín RUIZ DE ARCAUTE: Juan de Herrera, Arquitecto de Felipe II, Madrid, 1936

SÁNCHEZ 1995 — Meco Gregorio SÁNCHEZ: El Escorial: De Comunidad de Aldea a Villa de Reatengo. Ayuntamiento de El Escorial, Madrid 1995

SHANE 1983 — Asher Lewis SHANE: Jacob Judan Leo of Amsterdam (1602- 1675) and His Models of the Temple of Solomon and the Tabernacle in *Ars Quatuor Coronatorum* 96, 1983

SIGUENZA 2010 — Fray Jose DE SIGUENZA: La fundacion del monasterio de El Escorial, Valencia, 2010

SIMSON 1984 — Otto von Simson: The Gothic Cathedral: Origins of the Gothic Architecture and the Medieval Concept of Order. Princeton: Princeton University Press, 1984.

TAYLOR 1969 — Rene TAYLOR: Architecture and Magic: Consideration on the Idea of the Escorial in Essay Presented to Rudolf Wittkower, ed. Douglas Fraser, Howard Hibbard, and Milton J Lewine, London & New York, 1969

TAYLOR 2000 — René TAYLOR: Arquitectura y Magia: Consideraciones Sobre la Idea de El Escorial, Madrid, 2000

TURKOVÁ 2013 — Kateřina TURKOVÁ: Pražská Invalidovna. (Bakalářská práce na Katolické teologické fakultě Karlovy Univerzity v Praze). Praha 2013

TURNER 1996b — Jane TURNER: The Dictionary of Art (vol. 24). London 1996

VILÍMKOVÁ 1986 — Milada VILÍMKOVÁ: Stavitelé paláců a chrámů. Praha 1986

VILLALPANDO/ PRADO 1604 — Juan Bautisa VILLALPANDO/Hieronymus PRADO: Ezechielem Explanationes Et Apparatus Urbis Hierolymitani Commentariis Et Imaginibus Illustratus, Romae, 1604.

WESTFALL 1980 — Richard WESTFALL: Never at Rest: a Biography of Isaac Newton, Cambridge 1980

Seznam obrázků

1. Rekonstrukce Šalomounova chrámu. Reprodukce z https://ru.wikipedia.org/wiki/Первый_Храм#/media/Файл:Solomon'sTemple_rus.jpg, vyhledáno 26.6.2020.
2. John Block Friedman: Symetrie posvátné architektury. Reprodukce z FRIEDMAN, 1974: *The Architect's Compass in Creation Miniatures of the Later Middle Ages*, *Traditio XXX* (1974), 442
3. John Block Friedman: Uspořádání svatostánku Mojžíšovy. Reprodukce z FRIEDMAN, 1974: *The Architect's Compass in Creation Miniatures of the Later Middle Ages*, *Traditio XXX* (1974), 467
4. John Block Friedman: Uspořádání nebeské pevnosti. Reprodukce z FRIEDMAN, 1974: *The Architect's Compass in Creation Miniatures of the Later Middle Ages*, *Traditio XXX* (1974), 470
5. John Block Friedman: Jednotná kolonáda a podobnosti s divizí lidského příběhu. Reprodukce z FRIEDMAN, 1974: *The Architect's Compass in Creation Miniatures of the Later Middle Ages*, *Traditio XXX* (1974), 471
- obr. 6 Půdorys chrámu Šalomouna, kol. 1604 Villalpando and Prado. Reprodukce z MORRISON 2008: Juan Battista Villalpando: Solomon's Temple and the architectural metaphor, 2008, 211*
7. Jacob Judah Leon: rekonstrukce chrámu Šalomouna. Reprodukce z LEON, 1675: *A Relation of the Most Memorable Things in the Tabernacle of Moses and the Temple of Solomon According to Text of Scripture* Amsterdam, 1675, 32
- 8a. Půdorys chrámu Šalomouna, kol. 1604 Villalpando and Prado. Reprodukce z MORRISON 2008: Juan Battista Villalpando: Solomon's Temple and the architectural metaphor, 2008, 211*
- 8b. Isaac Newton: rekonstrukce Šalomounova chrámu, 1680-1690. Reprodukce z NEWTON: *Prolegomena ad Lexici Propretici partem Secundam: De Forma Sanctuary Judaici* (Babson Ms 434), nepublikovaný rukopis Wellesley, Massachusetts, Massachusetts: Babson College.

9. Tessa Morrison: model rekonstrukci Šalomounova chrámu od Gerhalda Schotta, kol. 2013
Reprodukce z MORRISON, 2013: Isaac Newton and the Architectural Models of Solomon's Temple in: Avello Publishing Journal, 2013, 8
10. Tessa Morrison: Architektonický model Newtonova chrámu Šalamouna, jak je popsán v Babson Ms 434. Reprodukce z MORRISON, 2013: Isaac Newton and the Architectural Models of Solomon's Temple in: Avello Publishing Journal, 2013, 21
- obr. 11 Juan de Herrera: půdorys El Escorialu, kol 1570. Reprodukce z KUBLER, 19in George Kubler in: Building the Escorial, 1982, bez stránkování*
12. Jose de Sigüenza, plán monasterio del Escorial, kol 1600 Reprodukce z SIGUENZA, 1963: La fundación del Monasterio del Escorial. (Tit. org: Historia de la Orden de San Jerónimo, libro tercero: La fundación del monasterio de San Lorenço el Real, Madrid, 1600); Madrid, ed. de Aguilar, str. 55, 1963.
13. Lucas de Heere: La Reina de Saba visita al Rey Salomón, 1559. Reprodukce z BLANCO, 2005: Felipe II como Salomón segundo los orígenes del salomonismo de El Escorial en los países bajos, 2005, str 10
14. Vitraž poslední večere s Filipem II. a Marií Tudor, 1557. Gauda, kostel sv. Jana Křitele. Reprodukce z BLANCO, 2005: Felipe II como Salomón segundo los orígenes del salomonismo de El Escorial en los países bajos, 2005, str 11
15. Juan Rafael de la Cuadra Blanco: Rekonstrukce chrámu Herodesa, 1996. Reprodukce z BLANCO, 1996: in Sobre la recreación de los modelos antiguos ev El Escorial, in Arquitectura, 1996, 6
16. Juan de Herrera: Návrh hlavní fasády, kol. 1570 Reprodukce z GARCÍA, 1994: La octava maravilla del mundo: estudio histórico sobre El Escorial de Felipe II, 1994, str. 779
17. Monasterio del Escorial, Hlavní fasáda baziliky, 2019. Foto: autor
- 18. Juan de Herrera: půdorys El Escorialu, kol 1570 Reprodukce z KUBLER, 1982: Building the Escorial, 1982, bez stránkování*

19. Monasterio del Escorial, Socha svatého Vavřince na chrámovém vstupu, 2019. Foto: autor
20. Monasterio del Escorial, Detail ozdoby z chrámového vstupu, 2019. Foto: autor
21. Monasterio del Escorial, Klika na dveřích baziliky sv. Vavřinec 2019. Foto: autor
22. Monasterio del Escorial, Knižní regal z ozdoby knihovny, 2019. Foto: autor
23. Monasterio del Escorial, Detail výšivky křesla v pokojích krále, 2019. Foto: autor
24. Monasterio del Escorial, Cejchy z klášterního muzea, 2019. Foto: autor
25. Monasterio del Escorial, dveřní klika a odpadkový koš, 2019. Foto: autor
26. Pedro Perreta: svatý Vavřinec, 1595. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid ,2016, str. 35
27. Diego Pérez de Mesa: situace El Escorialu, 1590. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid 2016, str. 34
28. Sebastián Covarrubiaso y Orzoco: El Escorial, 1610. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid 2016, str. 35
29. Luis Cabrera de Córdoba: Král Filip II., 1619. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid, 2016, str. 36
30. Abraham Ortelius: El Escorial, 1598. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid, 2016, str. 37

31. Hogenberg: Scenographia o El Escorialu, 1657. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid, 2016, str. 38
32. Jan Blaeu: El Escorial, řez, 1667. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid, 2016, str. 39
33. Paul van Merle: El Escorial, 1635-1636. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid, 2016, str. 40
34. Giambattista de Rossi: El Escorial, 1638. Reprodukce z CHÍAS NAVARRO, 2016: La iconografía del Monasterio de El Escorial: Tradición e innovación en cuatro siglos de imágenes impresas in EGA revista de expresión gráfica arquitectónica, Madrid, 2016, str. 41
35. Hôtel des Invalides, Paříž, půdorys. Reprodukce z MACEK, 2020.
36. Pražská Invalidovna, původní návrh. Reprodukce z MACEK, 2020.
37. Ospedale Maggiore, Milán, 1456, půdorys. Reprodukce z MACEK, 2020.
38. Hospital de los reyes católicos, Santiago de compostela, 1511, půdorys. Reprodukce z MACEK, 2020.
39. Hospital Real de Isabel la Católica, Granada, 1526, půdorys. Reprodukce z MACEK, 2020.
40. Hospice de la Charité, Lyon, situace z roku 1853. Reprodukce z MACEK, 2020.
41. Půdorys přízemí pražské Invalidovny, Praha, 1941. Reprodukce z MACEK, 2020.